

سور

ایکنچی ییل

اورنبرغده اون بیس کوندره بر حقیقان اربی
فنی و سیاسی مجموعه در

1909

№5

عدد ۵ * سنه ۱۹۰۹

Типография „ВАКТЪ“
въ г. Оренбургъ.

«وقت» مطبعه سی
اورنبرغده

مندرجه سی :

چنگیز خان

مجوس و مسلمان پادشاهلر.
دیار اسلامه هجومه مجبو-
ریت . چنگیز عییلی می ؟
قورولتای هم یاساق .
ملکت ایلاه دیننی قاطشدر-
ماو . حریت دینیه .

توحید . حیات . اسلام .
امام و مدرس سروردین .
تاریخ العلوم .

ع . سعیدوف «بخارا»
آباقامنک کتبخانه سی
مؤلفی تیفیر .
«اسپرانتو» تیلی * * *
ملی موزه خانه مز .
ع . فخرالدینق .

بخارا .

عبدالکریم سعیدوف .
تربیه و تعلیم :
لوندونک مخصوص مکتبلر .
آمریقاده هنر و تجارت
مکتب لری .
اسویچ مکتبلری .

اشعار :

ترکستان خلقینه خطاب .
بهرام بیک دولتشاهیوف .
«قایدہ باریم ؟»
«أ» .

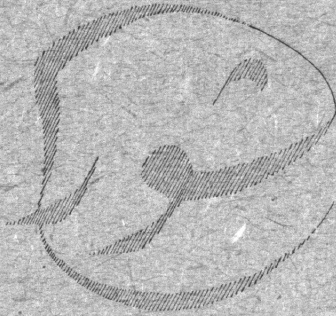
مراسله و مخابره .

معروف المسعودی (چلک) .
ع . شمس الدینق (قرالی) .
امیربن عبدالقهار (غالجات) .
شهر شرف (قران) .

متنوعه :

«مقروب» «بایلق»
«طاشلر» (تمثیل) .
حکایت : «چوچیلا»
ف . ک .

لطائف .

اداره سندن اعلان

«شورا» مجموعه سى طشيناڭ ۲ نچى و ۳ نچى بيتلرينه قويمق ايچون اعلان قبول ايدلنه در. مجموعه، كتبخانه و مکتبلر، مسافر خانه و مدرسه هم معلملرگه كوب كندىگى سببلى كتاب و مطبوعاتگه دائر اعلانلر اولمقى مطلوبدر. حقى طوغر وسنده ادارهگه مراجعت ايدلنور.

اعلان لار

هفته ده بر چققان ادبى هجوى

«ملا نصرالدين»

ژورنالينه آبونه دفترى آچقندر. «ملا نصرالدين» ياخشى كانده چغا. حياتمهزه دائر هجوى رسملر ايله مصوردر. حقى: ييلىق ۵ روبله، يارنى ييلىق ۳، ۳ آيلقى ۱ روبله ۶۰ تين.

Адресь: ТИФЛИСЪ, Давидовская ул.
д. № 24.

برماب هر عددى ۱۲ تين.

«معارف»

آستراخانگه ۱۵ كونك بر مرتبه چققان دينى، ادبى ژورنالدر.

آبونه بدلى سنه لك ۳، آلتى آيلقى ۲، اوچ آيلقى ۱ روبله.

г. Астрахань, редакция „МАГАРИФЪ“

۱۹۲۰

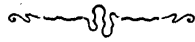

۲۱ صفر ۱۳۲۷

۱ مارت ۱۹۰۹

شورا دىر والوغ خادىر

چنگىزنى سوق ايدىلار، مسلمانلار كندىلىرى ايدى. بوماجرالره چنگىز، مجبورى صورتده شروع ايتمشدر.

چنگىز ظهورى وقتده اسلام حكومتلرندە عموما فساد اخلاق شايع اولدىقندن آرالرنده عداوت و افتراق حكومرما اولور و هر شهرده بر پادشاه حكومت سوروب، بربرى اوستنه ياوودشمن اوله رق يوررلر ايدى. آدم قتل ايتىك چىن اولدرمك درجه سنده طورماز. هيچ كىمنىڭ جان و مالى امنيت تحتك اولنماز ايدى. اوشبو واق حكمدارلر، كندى منفعلرندن باشقه ايله مشغول اولماز، برى اوستنه دشمن كلدىكنك ايكنجىلر يك ذره قدر اولسون اعانت كوسترمازلر ايدى. كندى لرينىڭ قباحتلرينى و سفاقتلرينى پرده لىك قصديله عصرلرينىڭ عالملىرىنه كلام چدللرينى، مذهب نزاعلرينى ويرمشلر ايدىكه آنلر اچون دنياده اوشبو نزاع و دعوالر مثابه سنك

چنگىز خان

(باشى ۴ نچى عددده)

اسلام مؤرخلىرى اسناد ايتمش قباحتلردن چنگىز خاننى تزكيه ايتىك قصدىز يوقدر. اتحاد اتراك يولنده غيرت ايتدىگى و ترك قومينىڭ شان و شهرتنى عرشلره چيقاردىغى اچون چنگىز خان اڭ بيوك آدملرمزدن، وجودى ايله افتخار ايدە چك بيوكلرمزدن ايسه ده بو طوغروده اولان حسيات دينيه مز، حسيات قوميه مزه كوره غالبدر. اوشبو جهندن اسلام اوستنه يوروب قلچ تارتدىغندن كوكلمز خشنود اولماز. فقط حادثه لرنى ذكر ايدن وقت، حادثه لرنىڭ سببلرندن كوز يوموق و يانغىن سويلاندىكى وقت اوت سالوچىنى عيبسىز ايتىك مناسب دگلدەر.

اسلام عالمينه كلىمش اولان بيوك فلاكت، چنگىز طرفندن اجرا ايدلدى ايسه، بويله حاللره

سفر ایدوب «اوترار» اسمندہ شہرگہ کلدیلر .
شول طرفدہ اولان والینک اغواسی سببندن
خوارزمشاہ مذکور سوداگرلرنی اولدرتدی .
کندینک تبعہسی ہیج سببسن اولدرلدیکرینی
ایشتدیکنہ چنگیزخان ناموس دعواسی قیلورغہ
کرشدی و محاربه اعلان ایدوب خوارزمشاہ
اوزرینہ ایلچیلر یباردی . لکن صلح چاره لرنی
کوره چک و چنگیزخانک بو عالیجنابلغنی تقدیر
ایہ چک یردہ خوارزمشاہ ، چنگیزخان ایلچیسینی
قتل ایتدردی و یاننہ اولان خادملرینک سقاللرینی
قردروب حقارت ایدوب یباردی . بونکله
قناعت ایتمای عجلہ صورتدہ عسکر حاضرلب
چنگیزخان تبعہسی اولان قوملر اوستنہ یوروب
بالالرینی و خاتونلرینی اسیر ایدرک آلوب
قایتدی . چنگیزخان ، مسلمان اوستنہ یورمش
ایسہ آنلرنک مسلمان اولدقلری ایچون دگل
بلکہ مسلمانلق ایله تابان تابانہ ضد اولان اوشبو
عمللری سببندن یورمشدر .

چنگیزخان ، بغداد خلیفہسی اوتنہ طوروب ،
آرادہ اولان عہدلرنی بوزماز و آدم بالالرینک
قانلرینی قویماز ایچون خلیفہ رجاسینی یرینہ
کتورمادیکی حالہ ، بیگناہ اولان ترک و مسلمان
سوداگرلرنی اولدروب ماللرینی ضبط ایتمک ، بر
مسلمان پادشاهی ایچون موافق بر اش ایدیمی ؟
چنگیزخان «فورصاقلی خاتونلرنی ، بالالرنی
اولدرتدی» دیمکارندہدہ مبالغہ لر اولسہ کرک .
اسلام مؤرخلری بویله خبرلرنی رسمی معلوماتلردن
آلوب دگل بلکہ سوداگرلردن و قافلہ لر ایله
فاچوب کیلوچیلردن ایشدوب یازمشلردر .
منبعی بو کبی مجهول آدمار اولان خبرلر هر
نہ قدر بیوک مؤرخلر طرفندن نقل ایدلنور
ایسہدہ درستلکی شبہه لیدر .

بوندن آلتی یدییوز بیللر ہمک سوداگرلر

لذتلی بر شی اولنماز ایدی (۱) .

خوارزمشاہ کندیسسی نیسابور و مرو ، بلخ
و بخارا ہم سرخس شہرلرنده خلیفہ الناصر لدین
الله اسمینہ خطبہ اوقومقدن مسلمان لرنی منع
ایتمش ، بتون اطرافنی مجوس قومی ایله احاطہ
ایدلدیکی حالده عسکرینی مرکز اسلام اولان
«بغداد» شہری اوستنہ یبارمشیدی . ایشتہ
بو وقت مسلمانلرنک رئیس دینلری والک محترم
آدملری اولان خلیفہ ، چنگیزخان اوزرینہ
بالقصد ایلچی یباروب کندی اوستنہ کلہ چک
بلانی دفع ایدرگہ چاره اولمق ظنی ایله ، خوار-
زمشاہ اوستنہ وارمغی رجا ایتدی (۲) .

چنگیزخان ، کورشیلر ایله یخشی طورمق ،
دنیا و بنی آدم آراسینہ امن و امان نشر ایتمک
قصدنہ اولدیغندن مسلمانلرنک الک بیوک و معزز
اولان دین باشلرینک سوزینی قبول ایتمادی
و خوارزمشاہ اوزرینہ حتی بارمق اولسون
سلکمادی .

چنگیزخان ، اسلام مملکتلری ایله دوست
طورر و سودا آچوب خلقنی هنر و معرفت گہ سوق
ایلر ایچون سعی ایدر و ہیج بری ایله قاتیغ
معاملہدہ اولنماز ، نزاکت و تربیہ دائرہسندن
چیقماز ایدی . فقط چنگیزخانک مرادینہ خلاف
اولہرق دنیادہ بیوک بر محاربه میدانہ کلدی .
چنگیزخانک اهل اسلام اوستنہ یورمہ سینہ
اصل سبب خوارزمشاہ کندیسسی ایدی . واقعہنک
تفصیلی ایسہ بویلهدر :

چنگیز تبعہسی اولان ترکاردن بر جماعت ،
سودا ایتمک قصدی ایله خوارزمشاہ مملکتنہ

(۱) ابن الاثیر بو طوغرودہ دییور : «فما نری
من ملوک الاسلام من له رغبۃ فی الجهاد ولا فی نصر الدین بل
کل منهم مقبل علی لہوہ و لعبہ و ظلم رعیتہ و ہذا اخوف
عندی من العدو» .

(۲) الکامل ، ج ۱۲ بیت ۱۳۹ .

حصه سینی تصرفینه آلمش و بیوک بر ترک ایپیرا -
طورلغی تاسیس ایتمش بو ذات، میراث آشاچی
پادشاهلردن اولماشدر. زیرا آتاسندن ایپیرا -
طورلق دگل بلکه کچوک بر قبیله باشقلغی
قالمش ایدی. بو قدر ملکترلنی ضبط ایتمک
تصادفی اولماز بلکه بیوک ثبات و غیرتله
محتاج اوله چقدر.

چنگیزخان غایت عقلی و تدبیرلی، گوزل
سیاستلی و اداره گه ماهر بر آدم اولوب، اوقورغه
بازارغه بیلمادیگی، حقوق و تاریخ علملری ایله
آشنالغی اولمادیغی حاله ملکتنی مشورت اصولی
اوزرینه قوردی و «قورلتای» اسمیله عمومی
بر مشورت مجلسی تاسیس ایتدی. ملک
امرلری و اهیتلی حاللر «قورلتای» ده مذاکره
ایدلنور و اکثریت ایله حل اولنور ایدی.
«قورلتای» مذاکره سی «کیگاش» اسمی ایله
یورتلنور اولمشدر.

چنگیزخان، چین و ایسکی ایران فانونلرینی،
اسلام اثرلرینی ترجمه ایتدروب، بونلردن
انتخاب ایله عرف و عادتلرگه بنا ایتمکه «یاسا»
و «یاساق» دیه مشهور اولان نظام کتابی ترتیب
ایتدردی (۱). بویله زاقون کتابنی میدانه
کنورر ایچون اڭ زیاده فائده کورلدیگی اصللر
اسلام اثرلری اولمشدر.

«یاسا»، هر کیم ایچون قطعی
صورتده لازم زاقون اولسون ایچون بونڭ ایله
اڭ ایلك کندیسسی عمل ایتمش، هیچ کیمدن
قورقماق اولان چنگیزخان، «یاسا» ماده لرینڭ
هر برینه اطاعت اوزرنده اولنمشدر. شویله که

(۱) «یاسا» و «یاساق» ترکیچه اولان یاساق
مصدرندن آلمشدر. بو اورنده مقصد یاسالمش و توزولمش
نظامدر، دیمک اولور. بو کونک ترکیاده استعمال ایدلن
«یاساق» و بزلرده استعمال ایدلن «یاساقلی» و «یاساشنای»
سوزلری هم چنگیزخان «یاسا» سندن میراث قالمش سوزلردر.

واسطه سیله دگل بلکه اوشبو صوڭ عصرلرده
و نیم رسمی اولان خبرلرده ده بو قبیلدن روایتلره
کوب تصادفی ایدلنور. ۱۸۷۶ نچی میلادیه
قاراتاغ و صریبه ایله ترکیا آراسته اولان ماجرالر
طوغروسنده فرنڭ خصوصا آفستریا غزته لری
ترکیانڭ نظاملی عسکری حقنده: «یاش بالالرنی
سونگولرگه قاداب کوتاروب یوردیلر» دیه
بازدقلری مرویدر.

چنگیزخان خروجی سببندن اسلام ملکترلری
تالانوب هلاک اولمش ایسه بونڭ سببی چنگیز
عسکرندن زیاده، مجرد دشمنلردن آلتون
کמוש، خاتون و قز غنیمت آلق قصدیله
بیغولمش حمیتسز، دینلرنده ثباتسز خولیفانلر
اولمشدر. ترکیا ایله محاربه ایتدیکنه یونانلور،
ترکیادن زیاده کندیلرینه فائده کوسترمک اسمیله
کلمش ایتالیا جانسزلردن ضرر کوردیکلری کبی
اسلام ملکترلری هم بعینه مال قدروب یورمک
اولان چاقونلردن ضرر کورمشدر. زیرا بو
یغماچیلر، بر طرفندن چنگیزخان عسکری
شهرگه کور کرمازده ایکنچی طرفندن کندیلری
اهالینی تالاب صویارغه باشلامشدر، اسلام
کتبخانه لری و آثار قدیمه لری بونارنڭ اوت
صالوب یاندرو لری سببندن ضایع اولمشلردر.
چنگیزخان سببندن آلتی میلیون آدم اولدرلدی
دیدیکلری ده مبالغه دن خالی اولمادیغنی حساب
یورته بیلوچیلر اقرار ایدرلر.

***

چنگیزخان سلامت بدنلی، بهادر
و جسارتلی، اڭ فاتیح مشقتلرگه چداملی، فصیح
سوزلی بر ذات اولوب، پک یاش وقتندن آت
اوستنک یوررگه، فلج و سونگو استعمال ایدرگه،
اوق آتارغه اوگر نمشیدی.
بتون آسیا قطعه سینی و آوروپانڭ شرق

« یاسا » چنگیزنڭ کنديسندن بيوك وچنگيز خان بوگا اطاعت ايدرگه مجبور ایدی. عرب مؤرخلری نڭ « السياسة الكبرى » ديه ياد ایتمکه اولدقلری اثر، اوشبو « یاسا » نڭ کنديسيدر.

یاسا موجبنجه اوشبو بيوك ترك ايمپرا- طورلغنڭ خانلری چنگيز عائله سندن اولمق شرطيله اهالی طرفندن انتخاب و « قورلتای » طرفندن تصدیق ایدلنور ایدی. معلوم بر عدد ايله محدود اولمادیغی حالده تعدد زوجات درست و غالب اولمادیغی صورتده محاربه لرده صلح ایتمک ممنوع ایدی. عمومی آوچیلیق ايله صوغش و قتلرندن باشقه ده اهالینگ قورال یورتمکلی درست اولمای، قوراللر حکومت انبارلرنده صاقلانمق لازم ایدی. اوغریلر آصلنور، زنا تیلعوچیلر بوغولور و بو خصوصلرده حتی بر آدم شهادتی ده قبول ایدلنور ایدی. ابرلری وفات اولدیغنده خاتونلری ابرلرنڭ یاقینلرینه میراث طریقی ايله ویرلور و بو خصوصه خاتوننڭ رضا اولوب اولمادیغی اعتبارغه آلنماز، عدت فلان هم اولماز ایدی.

ملکترلنڭ مسعود صورتده یاشامقلرینه، خصوصا مختلفی ملت لرنڭ بر نقطه غه ییغولوب بر بر یله ایل اوله رق دنیا کچرمکلینه الڭ برنچی سبب، شول ملکتده حریت وجدان و حریت دین ایدیکی آنچق اوشبو عصرلرده آڭلاشامش اولدیغی حالک چنگیز خان بوندن نچه عصرلر مقدم اوزینڭ بيوك ملکتینه هیچ کیمینڭ اجبار و تکلیفندن باشقه معض کندينڭ موافق کورمکی ايله اوشبو نعمتنی ویرمشدر. چنگیزخان نظامنه کوره هر بر دین و هر بر مذهب محترم اولوب بونلره تعرض ايدرگه هم اهالی هم حکومتک حق یوق ایدی. اوشبو سببندر، که اسلام

ملکترلینڭ هر گوشه سنده سنیلر ايله شیعیلر صوغشوب، بغداد اوراملرنده حنبلیلر ايله شافعیلر بر برینه هجوم ایدشوب، اسلام استاذلرینه رسمی صورتده منبرلردن لعنت اوقوب طوردقلری حالده (۱) چنگیزخان تصرفنده اولان بيوك ترك ايمپراطورلغنده، دگل سنیلر ايله شیعیلر، حتی اسلاملر ايله بوددیلر، یهودیلر ايله خریستیانلر، ترکر ايله ارمنلر بر آنا بالالری روشنده دوست طورمشلر حتی بونلر آراسینه کسب و خدمت ایچون کلمش فرنگلر کندی ملکترلرنده کورمادیکاری امن و اماننی اوشبو ترك ايمپراطورلغنده کوردیکلرنه حیران قالمشلردر.

ظالم وقان نوگوچی اسمی ايله اسلام تاریخلرنده مشهور اولان چنگیز، عهدلره شول درجه ده رعایت ایدر، نظاملره اطاعت کوسترر، هر تورلی دین و مذهبله احترام ایلر ایدی که: کندی تبعه سینه ظلم ایدلمادیکی و ایلچیلری اولدرلوب ملکت ناموسی برباد ایدلمادیکی حالده، ایکنچی بر ملکت اوستنه بر آدم اولسون یورمامشدر. چین و قوره ولایتلرینیه اوشبو کبی حاللره مجبور اوله رق ضبط ایتمش و روسیه اوستنه ده روس کنازلری کندی لری هجوم ایتدیکلری صوڭ مجبوری صورتک کلمشدر. آرالرنک اولان مسافت یر ايله کوک آراسی قدر اولدیغی حالده « روما » شهونده اولان پاپا، چنگیز خان حضورینه میسیونیرلر ییاردی و اوشبو میسیونیرلر اجتهادی سببندن « آلماتی »

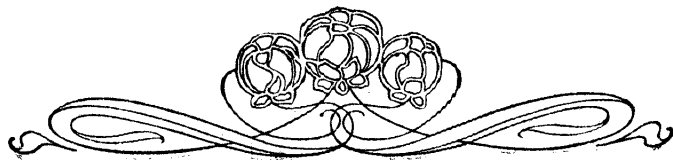
(۱) وزیر نظام الملک طرفندن، چنگیز خان عصرنک، « مرو » شهونده شافعیلر ایچون بنا ایدلمش جامع شریفینی حنفیلراوت تورتوب یاندرمشلردر. بوندن مقدم، « نیسابور » شهردن امام الحرمین شافعی اولدیغی ایچون قوغولدی و جمعه نمازلرنده خطیبلر طرفندن ابوالحسن الاشوی لعنت ایدلنور ایدی. (طبقات الشافعیه، ج ۲ بیت ۲۶۹).

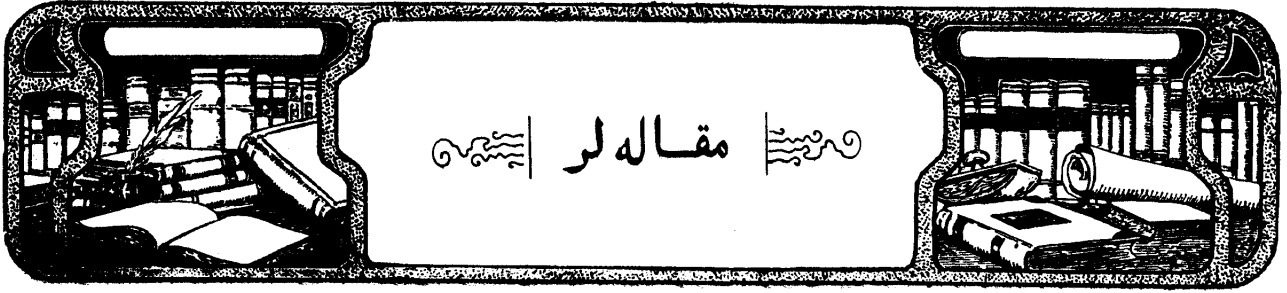
**

اسامی کتبلرده بیان اولندیغینه کوره چنگیز خان و عائله سی حقدنه مختلف عصرلرده تورلی تورلی اثرلر وجوده کتورمشلردر (۱). چنگیز خان، وفاتندن ایلك اوشبو بیوک ترک ایپراطورلغنی اوچ اوغلی آراسینه تقسیم ایدوب، مغولستانی تولى خانه، اویغور و ماوراءالنهر هم خوارزم ولایتلرندن عبارت اولان ترکستانی چغتای خانه، بوکونگی روسیه دولتینک قسم جنوبیسندن عبارت اولان دشت قپچاق مملکتی، آسیانک شمال غربیسی ایله سیبیریانک غرب جنوبی جهتی و عموما بلغار مملکتی جوجی خانه ویرمیشیدی. اوشبو بیوک اوچ حکومت، «قره قوروم» شهرنده اولان خاقان اوزرینه تابع اولمقنی شرط ایدوب، خاقانلق ایچون اوکتا خاننی ولیعهد تعیین ایتمشیدی. (بوندن سوک دشت قپچاق و قران، قریم و سیبیریا خانلرینک بابالری اولان جوجی خان ذکر ایدلنور).

(۱) بو جمله دن «تاریخ آل چنگیز»، «جهان کشای»، «تاریخ و صاف الحضرة»، «چنگیز خان رساله سی» اسمنده اثرلردر. بو سوکغسینک بر نسخه سی یازمه هم رسملی اولارق انکلترده ملت کتبخانه سنک محفوظ اولدیغی مرویدر.

شهری اوزتنده معیشت ایدن «موناکو» ترکیلی خرسینیان دیننی قبول ایتدیلمر. فقط چنگیز خان ایله یان یانه طور مقده اولان اسلام حکومتلری و دین باشلقلری اعتبار ایدامش عالملری طرفندن دین مبین اسلام محاسننی عرض ایدر ایچون بر هیئت اولسون یبارلدیکی مروی دگادر. ایدی کیملرگه اوفکه ایدرگه کرک؟ حالبوکه چنگیز خان، موحد اولدیغی سببندن متفنن عالملر کوندردیگی صورتده اسلام دیننی قبول ایده چگی امیدلی ایدی. مع ما فیه چنگیز خان، اسلام قواعدینی کندیلکندن تفتیش ایتمش، طهارت و نماز، روزه و زکات اصوللرینی غایت معقول کورمشدر. چنگیز خانک اسلام طوغروسنده اولان شبهه سی یالکز حج ماده سی اولوب، «بتون یر یوزی الله تعالی ملکى و هر یرده ایدلمش عبادتله الله تعالی گه اشکار اولدیغندن مکه گه واررغه نه لزوم واردر؟» دیبور اولمش و اوشبو شبهه دن خلاص اولایلما مشدر. اگرده حج عملنده اولان فلسفه لرنی عرض ایدن اولای ایدی، چنگیز ایسه بر دقیقه فوت ایتمکسزین اسلام قبول ایلمش اولور ایدی.

توحيد. حیات. اسلام.

(باشی ۴ نچی عددده) .

انتخاب قیلوب علوم قرآنیه اوزرینه مزج ایتدیلر . هر ملتده اولان علوم و ادبیاتی انتقاد قیلوب قرآنه عرض قیلدیلر . اگرده قرآنه مطابق اولوب انسانه منفعت ویرر ایسه آنی دخی علوم اسلامیه دن عد ایتدیلر . اگرده قرآنه مطابق اولمایوب انسانه منفعتی اولماز ایسه آنی علوم اسلامیه دن چقاروب ، خرافات و اساطیر جمله سندن سانادیلر . شونک ایچوندرکه : اسکى زمان ادبیاتلرندن اولان : علم سحر ، طلسم ، نجوم ، شعبده کبی علملر اسلام طرفندن مردود خرافاتدن معدود اولمشدر .

اول وقتده دنیاده اڭ مدینتلی ملت روملر اولوب آنلرده اسکى یونان ادبیاتلری دستور اولنور ایدی . بعض خلفاً ایسه آنلرده اولان حکمت و فلسفه لری اسلامیه اذخال قیلماق ایستیوب عربییه ترجمه ایتدرمشلر و بو بابه مستعد اولان ازکیا اوزرینه جائزه لر و یروب اهالینی ذوقلندرمشلر . حتی که : روم ، یونان ادبیاتندن باشقه سریان ، فارس و هند ادبیاتینی انتقاد قیلوب حکمت قرآنیه اوزرینه موافق اولاننی قبول قیلمشلر ؛ بو سببدن ملت اسلامیه ده علوم شرعیه دن ماعدا دخی علوم حکمییه تأسیس اولندی ، علوم احوال روحدن باشقه برده علوم کونیه تدوین قیلندی . لکن شوراسی تأسفی

جهودر علماً و صلحاً ایسه رسول الله نڭ شریعتنی تقویه قیلوب دائم سنت یولنده اولنورلر ، شریعت یولینه خلافتلر ایدن امرأ و نائبلردن نفرت ایدرلر ایدی . اوشبو سببدن ایکی فرقه آراسنده منافرت دوشوب حق اولان عالملرنڭ مسلککری آرتق ترقی قیلماش ؛ بلکه بعض علماً دخی قضا و فتوی ، خطابت و تعلیم هم تدریس طوغرولرنده امرأ خلیفه لرنڭ طرفدارلری اولمغله ریاست و استبداد مسلککریینه کردیلر . بو دورده اولان علمای اسلام قرآن عظیمدن اعمال صالحه و فضائل انسانیه باهارنده اولان حکملرنی چقاروب علوم شرعیه نی تدوین قیلورلر ایدی . قرآن عظیم علوم اولین و آخرین جامع بر کتاب اولدیغندن کائنات و علوم کونیه طوغروسنده دخی حدسز آیتلر ایله انسانلره تعلیم ویرر ، یر و کولکرده اولان مخلوقلره نظر قیلوب آنلره اولان حکمتلری بلمک ایله امر قیلور . بو هم « انظروا ماذا فی السموات . . . » و « ربنا ما خلقت هذا باطلا . . . » و « هو الذی خلق لکم ما فی الارض » کبی آیت کریمه لری ایله ثابتدر . کائناتدن نشأت قیلان علوم صحیحه قرآن عظیم طرفندن مردود اولماشدر . بنا علیه امت ، اول زمانده درلو ملتلرنڭ مدینتلرینه قاراب انسان ایچون منفعتلی اولان علوم صحیحه یی

معتزلەلر وسائر فرقهلر ايله مناظره ايدشورلر ايدى. بو سببىدىن علماي اسلام آراسىندە تفرق تەزىب همان آرتور و هر بر حزب اوزى نىڭ مىسلىكى اوزرىنە اسلامىتى نارتوب دىن اسلامنىڭ اعضالرىنى سىندىرلر ايدى. بو سببىدىن دىن اسلام كون بىكون خستە لنور، بىنە بنى اسرائيل امتلرىنىڭ تفرقلرى قىلىندىن اولنوب قرآن عظيم نىڭ « فقططعوا امرهم بينهم زبرا كل حزب بما لدېهم فرحون » آيت كرىمەلرىنە مصداق اولدى.

بر فرقه علمائى دخى يونان فلاسفه سىندىن اولان « آرسطو » فلاسفه سىنى تعلم قىلار. آنىڭ مىسلىكى عالم اسلامدە نشر قىلدىلر. بو فلاسفه نىڭ فقط عقائد (الهيئات) ە دائر اولان بعض قاعدەلرىنى جرح قىلىق ايله كفايه لنوب باشقە قاعدەلرىنى اسلامىتە تمام تطىيق قىلمىشلردى. عالم اسلامدە دخى بر نىچە فلاسفه ظهور ايتىشىدىر: فارابى، ابن سينا، ابن باجه، ابن رشد كىبى ذاتلر بو زمىرە دىندىر. بونلر دخى سلفى صالحىن نىڭ يولدىن بر آزمائل ايدىلر. بر فرقه علمائى علم منطقى تروىچ قىلار يونان فلاسفه سى ومعتزلەلر ايله مناظره قىلىق يولدىنە افراط درجه لره كىدىلر، بونىڭ سببىدىن كتاب، سىندىن نشأت اولنان علوم انبىاء ورأ ظهوردە قالەش و نبوت احمدىه نىڭ فضاىسندە طلوع اولان شىموس حكمت ومعارف يىلدزلىرىنە كسوف ايرىشىدىر. وبو جەتدىن امت اسلام هم امم سالفە كىبى، كتاب الله بىان ايدىن مىثاق الهىه يى بوز مىشلىردىر. جناب حق: « واذا اخذ الله مىثاق الذىن اوتوا الكتاب لىبىننە للناس » آيت كرىمەلرى ايله بوندىن منع قىلامش ايسە دە امت بوندىنە هم تغافل كوستردىلر.

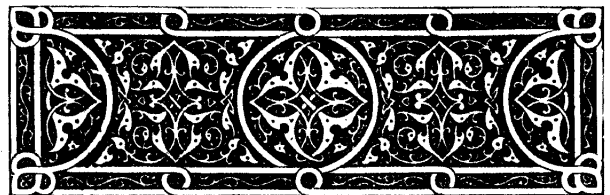
بىنا عاپە عالم اسلامدە، صحابە وسلفلر

اولنور كە بو علملرنىڭ اسلامىت عالمىندە تاسىس وتدووىن اولنمىقى قرآن عظيمدىن استنباط قىلىق طرىقى ايله اولمىوب بلكە اسكى يونان فلاسفه سىنە تىقلىد يوللو اولنمىش وانلرنىڭ روح ومشر بلرىنە موافق تاسىس ايدىلمىشدر. بىنا عليه بر فرقه علما بو يولدىنە افراط كىدوب حتى كە عقلىياتى نقلىيات اوزرىنە ترحىچ قىلار اسكى يونان فلاسفه سىنى تمام قبول ايتىشلر وعقلىيات يولدىنە كىدىكلرى سببىدىن كتاب الله واحادىث رسول الله دە افراط درجه دە تاؤىل ايدىر اولمىشلردىر. بوندىن بويىلە مىسلكلر چوغالوب مذهب فرقهلرى ظهور ايتىش ورسول اكىرنىڭ خبر وىردىگى « ستفترق امتى... » حدىث شرىفە مصداق اولمىشدر. حالبو كە بو مذهبلىرنىڭ اختلافلىرى علوم كونىنە حقتە بولنماي بلكە حكمت الهىه وعقائد حقتە ايدى. بو مذهبلىرنىڭ اىچندە اكى قوتلى اولانى « معتزله » فرقه سى اولمىشدر. بونلر اهل سنت اوزرىنە قارشو اولوب اسلامىتى كىدى مىسلكلرىنە تارتارلر ايدى. حتى كە بعض خلىفه لر سلطانلردە اولنلرنىڭ مىسلكنە مائل بولوب فاطىبلر، آل بوىلە لرى شىعه لرنىڭ يولدىنە بولدىلر. بوندىن بويىلە عالم اسلامدە يونان فلاسفه سى رواج بولنوب اسلام حكماسى دخى يونان فلاسفه سى مىسلكلرىنە مىل ايدىر اولدىلر. بو سببىدىن سلفى صالحىن سىرتلردىن بر آزدول ايتدىلر. سو كره حامى سنت اولان بر فرقه علمائى ظهور ايدوب معتزله لرنىڭ مىسلكلرىنى جرح قىلىق ايله مشغول بولمىشلردىر: بونلرە « مىكلمون » نامى وىرلدى. بونلر شرىعت اسلامىه يى محافظه قىلار حضرت پىغمبىرنىڭ سىنتىنى حمايه قىلورلر (۱)،

(۱) سنت رسول اللهى حمايت ايدىنلر مىكلمون دىگىل

بلكە حفاظ اسلام وحمايه قرأندىر. بونلرنىڭ ايسە مىكلمون ايله علاقه لرى يوقدر. شورا.

دورنده ظهور ايدن ادبيات صحيحه دن باشقه اولان خرافاتى مشتمل ايكنچى بو ادبيات ظهور ايتمشدر كه : بونك سببندن حقايق قرآن نسيان اولنوب علوم صحيحه ضائع اولمش و امت نك فكرلى اسير قالب استنباط طريقى منقطع اولمشدر . قرآن عظيمه دن مستفاد اولان « احوال روح » و « علوم كونيّه » لر هم سونمشدر . حالبوكه حيات مليه نك غناسى قرآن عظيم و آنك تربيه سيده قرآن دن چقان معارف و علوم نافع ايدى . جدل و مناظره كى خرافاتنك نتيجه سى بغض و عدوان، حسد و غيبت ، تحقير و استهزاء كى اخلاق مهلكه بولديغندن بونلر ايله مبتلاء اولان مسلمان لر دنيا و آخرت هلاكتده قالمشدر و قرآن عظيمه نك « ولا تنازعوا فتعشوا... » و « فان تنازعتم فى شى فردوه الى الله والى الرسول » آيت كريمه لر ينك حكمتارندن اعراض قيلمشلدر . (آخرى وار) امام و مدرس سرور الدين .

تاريخ العلوم

(باشى ۲ نچى عددده)

يونانيليردن سوكره علوم و فلسفه نك اسلامغه كوچورى . اسلاملردن علمگه خدمت ايدنلر و آنلرنك مترجمه لرى . اسلامده يتشان مشهور فيلسوفلر .

يونانيليردن سوكره علوم و فلسفه مسلمانلرغه كيچدى و آنلر النده كمالاتگه ايرشدى و نظام تحنينه آلندى . شويله كه ميلاددن ۶ نچى عصرنك نصف آخرنده اسلاميت ظاهر اولدى . افندمز حضرتلرى هر مؤمن و مؤمنه گه عالم ايسته مك

فرض اولديغنى ، بيشكدن لحدگه چه علم بولنك اولمق مسلمانلر اوستنده بورچ اولديغنى ، علم ايسترسه كيمده و قايدده اولورسه اولسون آنى آلتمق و اوكرانمك لازم اولديغنى و سائرلرني بيان ايله مسلمانلرني علوم و معارفكه ترغيب و تشويق ايدوب كيتديلر . سوكره آز مدت ايچنده روملر ، فرسلر اسلام طرفندن ضبط ايدلدى ، دولت و سلطنت قوتلندى ، مدنيتدن مسلمانلر باشقه امتلرده بولمغان بيوك حظ آلديلر ، علوم و صنايعده تقنن كسب ايتديلر ، كوكللرنك افكار انسان صيغدر مازلق درجه ده علوم و معارفكه شوق حاصل اولدى . اوشبو سببندن يونانيليردن سوكره سونگان علملرني يكيدين نورلاندى ، قارانغىلق اورنينه ياقيتلىق كيملدى . ميلاددن ۷ نچى قرن ايچنده هجرتنك ۱۳۶

سنه سنك امير المؤمنين اولمش ابو جعفر منصور (۱) ايلچيلر واسطه سى ايله روم پادشاهلرندن ، اقليد - سك كتابنى و طبيعياتدن بعضلر ينى آلدرمغه موفق اولدى . مسلمانلر اوقوديلر ، باشقه لرني ده اللرنك ايتمگه شوق و حرصلرى آرتدى . منصور اطرافدن عالمانر جلب ايدوب فيلسوفلرنك اثرلر ينى عربجه گه ترجمه ايتدردى . بطلميوس (۲) نك مجسطى (۳)

(۱) خلفاء عباسيه نك ۲ نچى سيدير . ۹۵ هجر يده دنياغه كيلوب ۱۳۶ ده تختكه اوطورمش . ۱۴۵ ده بغدادنى تاسيس ايدوب مقر خلافت ايتمش و ۱۵۸ ده مكه مكرمه ده ۶۳ ياشنده وفات ايتمشدر . الك اول اسلامده علوم و فنونك ترقيسنه خدمت ايدن اوشبو ذات اولوب ارباب علم و هنرنى حمايه و تشويق ايدر اولمشدر . حديث و تفسير و فقهنك تدوينه دخى منصور زماننده بدء اولمشدر . آشا قدر علم حفظ و روايتدن عبارت ايدى .

(۲) مشاهير رياضيون و فلكيوندن اولوب ميلاددن ۲ عصر مقدم اسكندريته ده نشأت ايتمشدر .

(۳) اصل اسم يونانيسى « ماتيماتيقى سينتاقسيس » يعنى « تركيب رياضى » اولوب اكبر ديمك اولان « مجسطى » اسميله دخى معروف اولديغندن عربلر عندنك بو اسم ايله بيلمشدر .

منصور، رشيد، مأمون و بوندىن سوڭغى اميرلرنىڭ يونان لغتىدىن تىرجمە چىلىرى اولەرق مرجانى اوشبو آدملىرى كوسترمىشر: بطريق (۱) و آنىڭ اوغلى يحيى، حجاج بن مطر (۲) سلام الابرش، عبدالمسيح بن ناعمة الحمصى، حسين بن بطريق، هلال بن ابى هلال الحمصى، ابوالفرج ابراهيم بن الصلت (۳) يحيى بن عدى (۴) ابن رابطة (۵) عيسى بن نوح، قسطن بن لوقا البعلبكى (۶) حنين بن اسحق العبادى (۷) ثابت بن قرة

(۱) بطريق: ابوجعفر منصور زمانىدىكى اطباى نصرانىدىن اولوب مشارائىنىڭ امريلى بىر چوق كىتابى بولۇپ، ولى الخوص بقرط و جالينوسنىڭ آثارىنى لسان يونانىدىن عربىيە تىرجمە ايتىشدر.

(۲) حجاج بن مطر: اوائل خلافت عباسىيە دە لسان يونانى و سىرىيانىدىن عربىيە كىتابى بولۇپ، ولى تىرجمە ايتىشدر. بىر چوق كىتابى بولۇپ، ولى تىرجمە ايتىشدر. بىر چوق كىتابى بولۇپ، ولى تىرجمە ايتىشدر. بىر چوق كىتابى بولۇپ، ولى تىرجمە ايتىشدر.

(۳) ابراهيم بن الصلت: خلفاء عباسىيەنىڭ اوائل خلافتىدىن لسان يونانىدىن كىتابى بولۇپ، ولى تىرجمە ايتىشدر. بىر چوق كىتابى بولۇپ، ولى تىرجمە ايتىشدر. بىر چوق كىتابى بولۇپ، ولى تىرجمە ايتىشدر.

(۴) يحيى بن عدى: مشاهير حكما و اطباىدىن اولوب منطق و سائر علوم ماهر اولمىشدر. سىرىيانى تىلدىن عربىيە بىر چوق كىتابلىرى تىرجمە ايتىشدر. اوزىنىڭ ھىم تاليفاتى باردۇر. (۵) ابن رابطة: طب و حكمت كىتابلىرىنىڭ لسان يونانىدىن عربىيە تىرجمە سىنە ھىم ايتىشدر. اولوب آنچىق تىرجمە لىرى پىك مقبول دىگىلەر.

(۶) قسطن بن لوقا: خلفاء عباسىيە زمانىدىن يىتشان مشاهير اطباىدىن اولوب بعلبكى و رومى الاصل ايدى. لسان يونانى اىي يىلدىكى كىيى سىرىيانى و عربى لسانلىرىنى دىخى فصيح صورتە يازمىلىرى ايله بىر چوق كىتابى بولۇپ، ولى تىرجمە ايتىشدر. بىر چوق تاليفاتى اولوب طب دىن باشقە ھندسە و سائر علوم رياضىيە و فلسفە دە يد طولى صاحىي اولمىش مقتدر بالە زمانىدىن بىر چوق كىتابى بولۇپ، ولى تىرجمە ايتىشدر.

(۷) حنين بن اسحق العبادى: خلفاء عباسىيە زمانىدىن ۱۴۹ تارىخىدىن طوغان مشاهير اطباىدىن اولوب نصرانى المذھب

و جغرافىيا كىتابلىرى، افلىدىسنىڭ كىتابى، (تىرجمى حجاج بن مطر) كاپلە و دىمىنە كىتابى (تىرجمى عبد اللە بن مقفع) بوندىن باشقە يونانى، رومانى، سىرىيانى، فارسى كىتابلىرى اوشبو منصورنىڭ تىرجمە ايتىشدرگان كىتابلىرىدىن بولۇپ، يىنە سوڭراق يىنى ۱۴۷ ھىجرىدە ھارون الرشيد (۱) خليفە اولوب، اولدە علوم معارف و صنائعنىڭ ترقىسىنى سەي ايدر؛ ارباب علم و ھىزنى ھىمايە ايدر اولمىشدر. (اوشبو وقتاردە مسلمانلاردىن امام اعظم نىعمان بن ثابت، امام مالك بن انس، امام ابو يوسف يعقوب بن ابراهيم كىيى بيوك عالملار و مېتىدلىرى يىتشمىشدر).

يىنە سوڭراق يىنى ۱۹۸ سىنە ھىجرىدە مأمون عبد اللە بن ھارون خليفە اولوب اوزى ادبىيات عربىيە، فقه و حدىث و سائر علوم اسلامىيە گە ماهر اولمىش باشقە حكمت و فلسفە و سائر علوم عقلىدىن بيوك الوشلى، عالى ھىمتلى، سلامت طبعلى، اوتكون فەھلى اولدىغىدىن علوم و فنوننىڭ ترقىسىنى خىدمت ايتىش؛ حكمت و طب و سائر فنون عقلىيە كىتابلىرىنىڭ يونانى و سىرىيانى تىللىرىدىن عربىيە گە تىرجمە ايدىلمىش بىك چوق جەھد و غىرت ايتىشدر. قسطنطنىيەدىن صورت مخصوصە دە كىتابى فنىيە يونانىيە جىلب ايله تىرجمىلەر ھازىرلىش و بونلارغە تىرجمە ايتىش كىتابلىرى آغرىغىدىن آلتونلار و يىروب كىتابى فنىيە يونانىيەنى عربىيە گە تىرجمە ايتىش؛ تىجىقات فنىيە و مذاكرات علمىيە مجلسلىرى قورارق اوزى ھىم مذاكراتە داخلى اولمىشدر. تورلى لغتىدىن كىتابلىرى تىرجمە ايتىش ھىچون ھىر تىلگە مخصوص تىرجمىلەر تىجىن ايدر اولمىشدر.

(۱) خلفاء عباسىيەنىڭ ۵ نچىسى ايدى. ۱۳۷ ھىجرىدە دىياغە كىلوب ۱۹۳ دە «طوس» شەھرىدە وفات ايتىشدر. «قاموس الاعلام».

اوشنداق اندلسده حكومت سورن عبد الرحمن الثالث (۱) هم ارباب علم وادبىن اولوب علمانى حمايه و تشويق ايدر اولمشدر. اوشبونك ايچون بونك زمانده اندلسده علوم و معارف بغداددهغى كى ترقى يه چقمشدر. اوزى نك سراي و كبراسينك دائرلرى برر انجهن دانش و عرفان حالينه كچمشدر. بوده منصور كى مخصوص معاملر جلب ايله ترجمه چيار حاضرله مش و كتابلر ترجمه ايتدرمشدر.

عربلر، كرك اوشبو ترجمه ايدلمش كتابلر و كرك اوزلرينك سعى و تجربهلرى واسطهسى ايله تحصيل معلومات، تكميل علوم و فنون ايلادكلرندن صوكره اسلامدن بيوك فيلسوفلر يتشدى، كه اسملرى آوروپاچه دخى معلوم استاذ اعتبار اولنورلر. اوشبولرنگ برى يعقوب بن اسحق الكندى اولوب حساب، هندسه و سائر علوم رياضيه ايله هيئت، نجوم، منطق، فلسفه، طب، موسيقي و سائر فنونده تميز كسب ايتمش برنجى اسلام فيلسوفى در. يونانچه تيلدن بر چوق كتب حكيمه ترجمه ايتمشدر. كوب فنارگه دائر اوچ يوزدن زياده تاليفاتى قاموس-الاعلامده ذكر ايدلمشدر. آوروپاده الكندى حتى يالكز فيلسوف اسمى ايله معروف ايمش. علوم رياضيه نك تطبيقاتنك دخى يد طولى صاحى اولوب دجله و فرات آراسنده بعض جدوللر كشاد ايتمش و بعض عمليات هندسيه اجرا ايلامش اولديغى مرويدر. و ايكنچيلرى ده ابوالنصر الفارابى محمد بن طرخان در كه اسلام فيلسوفلرينك انك الوغ و انك مشهورلرند. آوروپاچه آلفارابوس اسمى ايله معروفدر. هر فن و علومه

(۱) ۳۰۰ تاريخ هجرى ۲۲ ياشنك تختكه چيقوب ۵۰ سنه حكومت سوردكن صوكره ۳۵۰ سنهده وفات ايتمشدر. «قاموس الاعلام».

الحرانى (۱). فارسيچه دن ترجمه چيلرى: عبدالله بن المقفع (۲). موسى، يوسف بن خالد، حسن بن سهل (۳). هندىچه دن: منكه الهندى (۴). نبطى چه دن ترجمه چى: ابوبكر احمد بن على كى ذاتلر اولمشدر. يعقوب بن اسحق الكندى دخى اوشبو ترجمه چيلر جهله سندنر.

ترجمه چيلرنگ انك اعتماد ليلريك حنين بن اسحق الكندى، يعقوب بن اسحق الكندى، ثابت بن قرة الحرانى، علم بن فرجان الطبرى لر اولوب مأمون ايچون فيثاغورس، افلاطون، ارسطو، جالينوس كيبيلرنگ تاليفلرينى ترجمه ايتمشلردر.

ايدى. سريانىنى اوز وطننك، يونانىنى اسكندر يهده تحصيل ايتكان، لسان فارسى يه دخى آشنا ايدى، عربيچه كه بر چوق كتب حكيمه يونانيه ترجمه ايتمشدر. بقراطنك طبه متعلق اولان متوننى جالينوسنك متون مذكوره اوزرينه اولان شرحلرينى كاملا لسان عربى گه نقل ايتمشدر، ۲۶۴ ده ۷۰ ياشنك وفات. «قاموس الاعلام».

(۱) ثابت بن قرة الحرانى: مشاهير حكما و اطباى عربدن اولوب صائى المذهب ايدى. ۲۱۱ ده حرانك تولد ايتمش در، فلسفه، طب، نجوم، هيئت و سائر علوم و فنونك عصرينك فريدى اولوب علوم و فنون مذكوره نك هر برنك متعدد تاليفاتى واردر. لسان سريانى و يونانى يه واقف اولديغى كى ادبيات عربيه ده دخى يد طولى صاحى اولمغله، اقليدس و آرشيد و آپولونيوسنك آثارينى لسان عربيه يه ترجمه و كندندن اول اولنمش بر چوق كتب و نيه يى دخى تصحيح ايلامشدر. ۱۵۰ دن زياده تاليفاتى واردر. ۲۸۸ ده ۷۷ ياشنك وفاتدر.

(۲) عبدالله بن مقفع: علم و فضل صاحى اولوب، لسان هندى دن نوشروان زمانده پهلويه ترجمه ايدلمش اولان «كليله و دمينه» كتابنى عربى يه ترجمه ايتمشدر، ۳۶ ياشنك ۱۴۵ ده وفاتدر.

(۳) حسن بن سهل: عالم و اديب بر ذات اولوب «جاودان خود» كتابنى فارسيچه دن عربى گه ترجمه ايتمش اولديغى مرويدر.

(۴) منكه الهندى: هند مشاهير اطبا و حكما سندن اولوب هارون الرشيد زماننك بغداده كلمش و آنك امرى ايله هند اعظم اطبا سندن شاناقنك تاليفاتنى و سائر كتب هنديه يى فارسى يه ترجمه ايدوب باشقه لرينه فارسيدن عربى يه نقل ايتدرمشدر.

ھم دە ايڭ نىشئەلى، صفالى بر وقتلارن، كامل طنچلىق اچندە بعضاً خلفەم بلن، كوبركلرن ايسە، اوقارىس (۱) غالاتا (۲) وعلى الغصوص استللا (۳) بلن برلكدە يالغز كىچىركدە ايدم . عمرنڭ بر زمانى... يالغز برگنە زمانى بار، كە اول زمان فلورىان (۴) نڭ چوبان عكايەلرى انساننڭ كوكلكنە عجب تورلى تاثير ايتەلر. مین دە عمرنڭ شول زمانندە ايدم . دنيادە هيچ بر نرسە ميڭا اول چوبان قزلارى قدر كوركەم، آلارنڭ سوزلارى، كوكلكلرى قدر خوش وطبيعى، كيميلىرى واوستلرى طاصمالار بلن زينتلنگان طايفالارى قدر دە ماتور كورنمىس ايدى .

طوغروسى، اول قزلاردا كورگانم ادبنڭ، آچقلىقنڭ يارطيمىسن، ويىگر كدە، آلارداغى عاشقانه حسلرنڭ دورتدە برسەن، بزنىڭ ايڭ زيارە تريبەلى، باى، شەر طوتاشلارندا كورآلماس ايدم. باشقا هيچ نرسە اوبلاماسدان، كوكلكمى تمام آلارغا بىرگان ويىلگمىڭ طاتلى خياللىرى قوتقوسى بلن محبتلرنە جان آتب كركان ايدم . بالالىق محبتى!... ئە، صوكرالارى انساننڭ قلىن تمام ياندرب كويدورگان شول جھنم اوطىنڭ برىچى اوچقونى!

بو محبتدە ايڭ زور اوڭايسزلىق اوزمىڭ آڭا كامل اشانب يتە آلماومدا وكوكلك طنچلىقى بلن تمام بىرنىب يتە آلماومدا ايدى. مونڭ سىبى، بر نيچە كونلر مقدم خلفەم بلن آرابزدا بولوب كىچكان سوزلردن چققان بر حال ايدى.

(۱) اوقارىس - تىماق حكاية سننگى بر پرى قزىدر كە تىماق اسىلى بر شەزادە آڭا عاشق بولغان .

(۲) غالاتا - برمال آصر اوچيغا عاشق بولغان بر قزنىڭ اسمى .

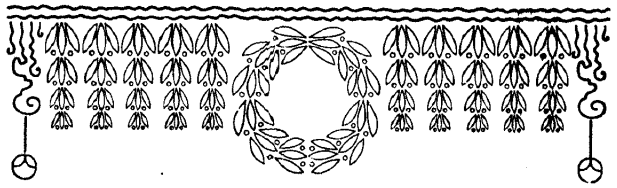
(۳) استللا - حسن و جمال ايهسى بر قازن اسمى .

(۴) فلورىان - ۱۸ نچى عصر آزاقلارندا وفات

ايتكان بر فرانسوز شاعرى .

دائر تاليفاتى اولوب، موسيقيدە قانون دىنلان آلنى ويادىگر بر آلت اختراغ ايتمش اولديغى مرويدر. وقتندە مالك اسلاميەدە سويلنلان تىللرنڭ اكئرينى بيلور اولمشدر. اوچنچيسى ابو على حسين بن سينا البخارىدر كە دنيادە نامى احترام ايله ذكر ايدلان فيلسوفلرنڭ بريدر. هر فنونىگە وخصوصاً طب فننە دائر يازمش اولديغى اثرلىرى آفاق دە مشهور وعالمە معتبر اولمشدر. علم طبدە آوروپالولرچە استاذ اعتبار اولنور. بوندىن صوكرە شهاب الدين السهروردى يحيى بن حبش بن اميرك وسائرلر كىبى اسلامدن حسابسز فيلسوفلر، اديب ومؤلفلر، شاعر ومورخلر يتشمشدر كە كىلە چك دە بعضيلرى ذكر ايدلە چكدر. بو قدر بياندىن معلوم اولديكە مسلمانلر علوم وفلسفەگە خدمت ايتدىلر وآنى كەالاتگە ايرشدر دىلر، بتون دنياغە مشهور وبتون دنياغە استاذلىق ايدە چك فيلسوف ومؤلفلر يتشدر دىلر .

ع . سعيدوف . « بخارا »

آباقامنىڭ كىتابخانەسى .

(باشى ۴ نچى عدد دە)

مؤلفى تىپىر .

مىن دە اما سويلەدم ! طورغان بىردىن بىر ايتە چك ايدم توگلمى؟! .. كىلىك كىرە گىزگە: مونه شول بولمەدە، يش چاقلارمىڭ بوش

بر حال . عشقا گرفتار بولغان بر يگت اوزن اشسزلىككە ، خياللرگە توشورە . هر كول نك اومفالييس (۱) آياقلارنا يغلب زار زار جيلاغاني كبك ، قاتنلار آياغنا يغلماقدان ، دائما آه ، فغان ايتمكدن باشقا ، هيچ بر اشكە يارامى . ايندى منتورنك بو حركتى تلماقنى عشق ديگان شول ايمه نچ اوچور ومدان قوتقارو اچون بولوب ، ايگ زياده مدح ايتلرگە لائق حركتلردندر . . . مونه كوردگى ؟ سينك ده ميكا بوجوابنى بيرووك لازم كيله ايدى .

خلفه منك بوسوزلرى اوزرنه عشق ديگان نرسه نك كوكلمه شاقى غنه برير طوتقان ايكان و اوزمنك ده حسن اخلاق يولندان چيتكه طايغان ايكاننى آكلادم . چونكه قلمنك خبر بيروونه كوره ، تلماق اوقاريسنى نيفدر سويگان ايسه ، مين ده استلانى شول قدر سويكده ايدم . شوگا كوره مينم اچون قاچان دابولسا ، بر اشاكي نتيجه بيرهچك بولغان بو عشقدان ممكن قدر تيزلكده قوتلورغا قرار بيردم . موسيور اتين نك منتورنى ماقتاوندان دا موني آكلوم اقتضا ايتيه ايدى . خلفه منك سوزلرى حقيقه ميكا نقي تاثير ايتديلر . اما تاثيرم اول سوزلردن بر نرسه آكلي آلغانمدان توگل ، بلكه آلارنك ميكا قارانغى بر سر كبك كورنولردن ايدى . اوزم عقللى حركت ايتمك ، و اول ايمه نچ اوچور ومغانوشمس اچون قلمده گى . اوطلارنى سوندرمك اجتهادنده ايكن ، فكرم موسيور اتين نك مشئوم سوزلرن آكلي آلماق اوزره دائما آلار بلن مشغول

(۱) اومفالييس) بر زمانلر كچى آز ياده بولوب اوتكان مملكتلرن (ليديا) مملكتينك قز پادشاسيدر كه يونان اطيرندن ژوپيترنك اوغلى (هر كول) آكعاشق بولغان . لغت: مشئوم - قيطسز ، ياوز ، تيرمك - بر رنكلب چيماق ، برملب اوزوب چيماق .

سوزلر بز ايسه ، قاليپسونك جزيره سنده تلما - قنك اوقاريسنى عفتى سببندن طاشلاب كيتووى اوستونه ايدى . تمام بو : «مونك اوزرنه منتور (۱) تلماقنى ديگكزگه اتدى ، بيردى » عباره سن ناچار نوچار لاتينچه غا ترجمه ايتمكده ايدك . خلفه م - بلهيم قايدان ايسنه كيادى - ميندن منتورنك بو حركتنى نينده ين بر فكر وملاحظه غه مبنى اشله گان بولارن سؤال ايدى . بو سؤال مينى غايتده آبر اتدى . چونكه بر آدمنك ، منتور كبك بر ذاتنى خلفه سى آلدندا دم ايتووى ، يخشى فعللردن صايلماياچاغن ايشتكانم بار ايدى . قلم ايسه ، منتورنك ، بو حركتى بلن ، زور بر طوپاسلق قلغاناغن تصديق ايتمكده ايدى . ديدم :

— مين اويليم . . . تلماق ، هر نيقدر ديگكزك طوزلو صولارن يوتارغا مجبور بولغان ايسه ده ، جزيره دن قوتولغاناندا شادلانغاندر . مونك اوزرنه موسيور اتين (خلفه منك اسى شول) بوسوزلرنى ايتدى :

— سين مينم سؤالمنى آكلامادك ! تلماق پرى قزلارندان اوقاريس كه عاشق بولغان . . . عشق ايسه ، بر بلا ، بر مصيبت ، نفرت ايتلرلك

(۱) قاليپسو ، تلماق ، اوقاريس و منتور «تلماق» كتابنه ذكر ايتلگان اسملردر . (قاليپسو) بر پرى قزى و بر جزيره نك پادشاسى . (تلماق) ايسكى يزيان شاهلار . ندان «اتاكيه» حكمدارى (اويليس) نك اوغلى بر شهزاده . (اوقاريس) قاليپسونك جاريه لر دن بر پرى قزى بولوب ، شهزاده تلماق آكعا محبت ايتكان . (منتور) ايسه ، اوزن طانماس اچون بر آدم صورتنه كرب ، تلماققه سياحتنه يولداشاق ، تلماقنك يخشى ترييه آلوونا وحسن اخلاق كسب ايتوونه يواباشلق ايتكان ، روحانى بر ذاتدر . «تلماق» كتابى فرانسوزلاردان (فنون) اسمك بر محرر طرفندان تاييف ايتلگان و غايت عبرتلى بر اخلاق و ترييه كتابى بولغى اچون ، دنيا ده گى زور تلمرنك كوسنه ترجمه ايتلگان ، بر حكاه در .

كورمگه باشلادم . كوكلمه برمرحمت پيدا بولوب ، آچولارم باصلدى .

بر بالانك فكري بيلده ليدر . چونكه ميدانى طاردر . بالانك كوزنه بتون سؤاللىر برگنه قاباتلى كورنگانلردن ، آنك صافلقدان دا بيگرك مستقيم بولغان عقلنا ، جوابلرى ده آچقدر . نى وقت ژاندارمالارنك حبسخانه گه برر

آريستانت كيتركانلرن كورسهم ، بار محبتمنى ژاندارمالارغا وبتون نفرتمنى آريستانتقا بيررايدم . بو حال مينم مرحمتسز لگمدين ياخود بد خواهلگمدين توكل ، بلكه حلققه ، عدا - لتكه بولغان ميلمدن كيله ايدى . اگر اخلاقم بوزوق بولغان بولسا ايدى ، ژاندارمالاردان نفرت ، آريستانتقا محبت ايتكان بولورايدم .

***

بر كون ينه برهونى كيتركانلرن كوردم . بو آدم نهايت درجه ده آچولارمنى قابارتدى ؛ ايمه نچ بر جنائتكه شريك ايمش . ايبديشى بلن بر قارتنى آفچه سن آلر اچون اوترگانلر . فعللرن بر بالا كورگان . بو جانوارلار طوتقا - نلاردا آنى دا اوترگانلر . قولغا توشكاندنصوك ، ايبديشى حكم بوينچه آتدرلغان . بوسى ، بلميم آدوافاتنك مهارتى آرفاسندامى ، بلميم گناهسن ينگلايتكانده ي بعض بر حاللر بولغاندانمى ، نيچكدر ايسه عمرلك فاترخ جزاسنه حكم ايتلگان ايمش .

حبسخانه گه كرر آلدندان ، تيره ياقلارغا كوزن يورنكان آرادا ، كوزى كوزمه نوشكاج ، گويا مينى طانى ايمش كبك ، كولومسره دى . آنك بو تبسمى كوكلمه تيرن ونق بر

لغت : مستقيم - طوغرى . بد خواهلك -

برهوكه يمانلق تله مك . تبسم - كوليسره مك ، جلبايب كوليك .

بولماقدا ايدى . بو محبت مينم برنچى محبتم ايدى . لکن يالغز خيالى گنه بر محبت بولغانندان ، گرچه آندان هيچ بر نتيجه چقمادى ايسه ده ، موسيو راتين نك آنى سوندر ب طرشووى ، كوكلمه شونداين تخملىر ايكدى كه - آدا معلوم بولاچاق روشده - عمرمنك صوك كونلرنده پشكان يمشلرن تيردم .

***

ذكر ايتلگان حبسخانه نك كوكلسز بر استينا اچنده ويالغز مينم بولمه مه فارشى آچلغان برگنه تيره زهسى بار ايدى . معلوم البته ، حبسخانه لر تيره زه گه اول قدر باي بولمىلار . بو تيره زه نك اوستونه ، محبوس باشن چغارا آلماسن اچون ، تيمر چيتلك طارتلغان واورامنى كوره آلماسن اچون ده آستنا بر آچاچ طارتما آصلغان ايدى . تيك ازگنه بر ياقتينك حبسخانه اچنه توشووى ممكن ايدى . ألى ده ايسمدن كينمى : تيره زه نك كورنشى كوكلمنى قورقتا ، آچولارمنى كيتره ايدى . طوغرى ، عادل آدملردن عبارت بر جماعتنك اچنده اوغريلارنك ، جان قيوچى ياوزلارنك دا بار بولغانلغن اويلاغانمدا ، كوكلم نفرتلر بلن طولاي ايدى . شونداين اوصال يرتقچلاردان خلقنى صافلاغانى اچون ، قانون مينم كوزمه بر ايزگى قاتن كبك كورنه ايدى . آنك ترتيب ايتكان جزالرى نى درجه شدتلى بولسا ، شول قدر يخشى بولاچاغنا حكم ايتيه ايدم . صوكرالار بو طوغروداغى فكرلرمنى اوزگرتدم . قانوننك مينم كوزمه اهميتى ، ناموسلى ، كامل آدملرنك ده قدر و قيمتلىرى قالمادى . چونكه اول بوزوقلارنك آراسندا ، كوبسنجه ، آچلق ، سؤ مثال ، ظلم و جبر قربانلارى دا

لغت : محبوس - حبس ايتلگان كشى ، آريستانت .

نفرت - چيركمنك . قانون - زاقون ، نظام .

شدت - قائللىق سؤ مثال - يمان كوچرگچ .

كوب طوغروداغى باطل اعتقادلرم شوندىن نشأت ايتەلر ايدى . بوسىدىن - كيرك اۆزگنە دە بولسون - محبت اثرى بلنگان فكرلرمنى ، وختى قالىپسو حقداغى ايك موصومانه فكر لرمى دە ، خلفەمە سىزدىن مسكه مجبور ايدىم . موسيوراتين نك ، اكر سويلەسەم ، مونك كيك كوب حاللرن كورستە آلاچاقمن . موند اى بر اصول تربيه انساننى ، ضبط ايتمكدن زياده ، تحريك ومنع ايتمكدن دە بىگرك ، تشويق ايتە . قاعدەلر اويرتە چك ىردە باطل اعتقاد لرگە توشورە ، خصوصاً اۆزگنە برسبىدىن صو- لغان ، وبرصولغاندا نوك فائىت كورپە لگن اعادە ايتە آلمان چك كيك ، موصوميتنى خراب ايتە .

موسيوراتين لاتينلىق وايسكى روماللىق كيك ، ايكى دوردن جىيلغان بر ذات ايدى . يوقسا ، صافى كوكللى ، آچق بوزلى ، جومرد سوزلى بر آدم ايدى . شايارغان وقتلارمدا (قاتو) نى ميكا كوچرگچ ايتب كورستە ، اكر يازو فاراسى بلن بر بر ىرنى بوي طورغان بولسام ، (سئقا) دان بختلر آچا ايدى . يالغز برگنە نرسە نى هيج بر وقت عفو ايتە آلماس ايدى . اول دا - قهقهە بلن كولمكدىر . قهقهە مە سبب بولغان نرسە نى دە ايتيمى ؟ - خلفە منك بورونى اوستوندىگى بر ميكا !

بو ميكا بر نوعت بورچاغى اربىلگندە ، اوستى نچكە ، اما غايت دە آك بر باروميتر (۱) حكمنده بولغان واق واق قل بورتوكلرى بلن اورتولگان ايدى . مين بو قىللارنك ، هوانك اوزگارشنە كورە ، بعض وقت تب تكة فادالب طورغانلارن ، بعض كره لر ايسە يغلب ياتقا-

تأثير حاصل ايتدى . بو حال بتون كون كوز آلدمدان ، كوكلدىن كيتمادى . كيفيتنى خلفە مە سويلەدم . خلفە افندى ذاتاً حالمدە ، فكر- مدە توزه تلچك بر نرسە طابو اجتهادندە شاقنى آلفا كيتكانلگندىن ، سوزمنى طكلاغا- ندانوك ، اورامغا قاراولارمنك كوبركلگندىن طوندوروب ، ميكا بريخشى شلنە صاباقلارى اوقندى .

~

اويلين ، اويلين دا ، خلفە منى چناب بيك قزق كشى كورەم . چن بر اخلاق وعظچسى ، ناموسلى ، آچق كوكللى بر آدم . مونك بلن دە بر ابر غايتدە قزق بر كشى بولغانلغندىن ، هم چن كوكلدىن اوزنە حرمت ورعايت ايتە ايدىم ، هم دە يوزون كوردم توكللى ، كولەسم كيلە ايدى .

نهايت درجه دە اويالچان ايدى . تلماق كئا- بينك ككوب ىرلرن ادبكه مغايرديب اوقومى كيمە ، خصوصاً مينم كوكلمنى تلماقنك معشوقە سى قالىپسويافلىسى ايتدرمس اچون باراجتهاد لرن صرف ايتە ، وكيلە چكده قالىپسو كيك خطرلى كوب قاتنلارغا اوچراو احتمال بارلغن دا آكلانا ايدى . قالىپسودان نفرت و آكئا- هر نيقدر بر مؤكلە ايسە دە - بغض وعداوت ايتە ايدى . لاتين اديبلرينك اثرلرنە كيلگانە ، آلا ر آراسندا يالغز (ژونوانس) اسملى بر ايزوئ طرفندان دقت بلن صايلانب ترتيب ايتلگان بر مجموعە نى گنە اوقى ، آنك دا «صا فدرون» ايزوئ نك ضررسز گمان قىلغان بعض ىرلرن اوقوماسدان كىچە ايدى . مونه ، مينم

لغت : بغض - ياراتماو ، دشمان كورو .

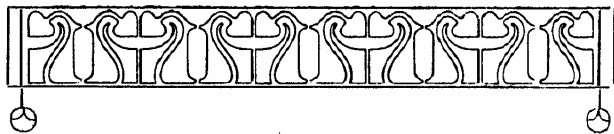
عداوت - دشمانچىلىق . ايزوئ - ماناخ ، راهب .

(۱) باروميتر - جووشلكنى كورستكان آلت ، ميزان

الرطوبة .

اوستونده غایت قزق، واق واق قل بورتوکاری اوسکان بر میك ایسه سی خله سی ده بولورغا کیرک. سوگرالار، بومیك حقتدا بعض اویلار اویلاغاندا، اوز اوزمه، دنیاده هر کمنك مادی یا خود معنوی شوندا ی برر میگی بار بولغاناغن، وشول میکندن اییدشلرینك مسقل اینب کولولرندن دائما صاقلانماقدا بولغانن اویلام. زنهار آندای آدملریاندا کوله کور-مگز. بو آلارنی مسقل ایتو دیمکدر. زنهار یانلارندا چباندا ن، بوکرو لکدن، فلاندن بحث ایته کورمه گز- بو آلار باقچه سنا طاش آتو دیمکدر. آخری بار.

«اسپرانتو» تیلی

دنیاده نه قدر ملت بولسه شول قدرده تیل وار. ملتله باشقه. لکن تیل باشقه لغی انسانلر نك بر بر یله طانشولرینه، تجارت، صنعت، هنر و معارفنك ترقیسنه مانع اولدیغندن، بو سوک سنه لرده بعض کشیلر بتون دنیا ایچون عهومی مشترک بر تیل یاصاو فکرینه نوشدیله. تیل نك صنعی صورته یاصالووی ممکنی، یوقمی، آنسی باشقه مسئله. لکن بو کشیلر آندی نظریاتقه باقماینچه اشکه باشلادیله هم یخشوق اشلاب کیله لر. بویگی تیل: - «اسپرانتو» اسمیله آتالمقده در.

گرچه عموم انسانلر آره سنده مشترک اولاق اوزره حاضرنده موجود و مترقی لسانلردن برینی قبول ایتمک ممکن، حتی فرانسز تیلی بر درجه گه قدر عموم مدنی ملتله طرفندن

نلارن ایسکارب آلمانلغمدان، کوبسنچه درس وقتلارندا، غرائب بر نرسه سیراینه من ایمش کبک، صافی کوکلدن تماشا سنا کرشه، واصل کولومسره و علامتی کورستمسکه بار حالچه طرشا ایدم. قل لارنك بر برسنه نسبه طورو-شلارینك، وهوانك جووشلك و قورولوغن کورستشلرینك سیرنه طالغان وقتلارمدا، خله م کینت مینی اویاتر و طالغلغم اچون شلته لریتر ایدی. بعض طابقرلار بر به یلنچک چین کیلب، خله نك قول سلته ولرنه قارامی، مطلقا میك اوستونه قونارغا نیکه شه، خله م ایسه، مینم بو غریب صوغشنگ فرقه بارماوم، و کوزلرمنی کتاب اوستوندن آلاموم اچون، عباره نی تیز تیز اوقرغا کرشه ایدی. لکن خله افندیك بو مانیوراسی، مینی ایندی توزه آلماسلق بر حالگه کیترگانلکدن، بر کره کوز اوچو بلن یوزونه قاراغاندان سوک، اچم قاتب کولمگه باشلار ایدم. چبنك میك اوستونه آیاق سالوغا یاقنلاشووی آرتقان صاین، مینم ده قهقهه لارم آرتار ایدی. شول وقت موسیورانین صانکه مینم کولوومنك سببن آکلومی ایمش کبک، قهقهه بلن کولوگه قارشى، آچو بلن قزو قزو نطقلار سویلر ایدی.

***

خله نی دیسه، دیسن، اما قهقهه دیگان نرسه، مینچه ایك یخشی نرسه لردندر. اوزن آشاوغا یوق، اما بیک لدتلی بریهش کبکدر. خله منك قزو نطقلاری مینی بوعلتدن قوتقارا آلمانغانی کبک، یشلرمنك آرتووی دا قوتقارا آلمادیلار. لکن تمام حضور قلب بلن، کوله آلو اچون، کشی شا کرد بولوغنا یتمی. بورونی

لغت: مانیورا - عسکرنی اورزدان اورنغا طا-یدرو، صغش وقتلارندا دشمننی یا کلدرو اچون بعض یالغان حرکت کورستر.

شهرنده اسپرانتوتیلی اوگره تور ایچون مخصوص بز « اینستیتوت » آچامش . بو اینستیتوتده ۱۵۰۰ لب کشی شول تیلنی اوگره نیک ایله مشغولدرلر . « ساقس قوبورغ » دوغه لغی ننگ گیمنازیا و تجارت مکتبلرنده اسپرانتوتیلی درس بولوب اوقوتیله . انگلتره ده حاضرده ۲۰۰ دن آرتوغراق اسپرانتو دیرنه کاری وار . اسویچره جمهوریتنده ایسه اسپرانتو تیلی شول قدر ترقی ایتمشدرکه ، اول وشهرلرده عادی کشیلر اوز آره اوشبو لسان ایله سویلشورگه باشلاغانلر . روسیه ده اول درجه دگل ایسه ده ، کینه ییلدن ییل بو تیل طارالا و ترقی ایتبه بارا . اسویچره ننگ جنوه شهرندن اسپرانتو تیلنک باصلغان اون مگلر چه رساله لر روسیه گه کیلوب صاتیلوب بته بارالر . بو تیلده چقمقه اولان غزته و ژورنال لرده یخشوق انتشار ایتمکده درلر . پتر بورغ ، موسقوا ، قوستروما هم سیر پوخف شهرلرنده و پولشه ننگ بر نیچه یرلرنده اسپرانتو دیرنه کاری وار . یخشی غنه اش کوره لر . موسقوا دارالفنوننک ایکی یوزدن آرتق استودینتله بو تیلنی اوگره ننگ ایله مشغولدرلر . تیزدن موسقوا ده « اسپرانتو طولقونی » اسملی بر ژورنال چقمغه باشلایه چقدر . خلاصه : صنعی بر تیل یاصاب ، بتون دنیا خلقنی شول تیل واسطه سیل سویلاشدره رک طانشدرو وشوننگ سنایه سنده تمدن و ترقی ننگ اعتلاسنه خدمت ایتو فکری قوری بر خیال غنه بولوب قالماینچه ، تدریجی صورتده فعلیتکه چیقغه باشلامشدر . بناء علیه ، کیله چک بر زمانه بو تیلننگ بتون بنی بشر ایچون مشترک و عمومی بر تیل بولووی پک یقین احتمالدر .

مشترک تیل اولوب قبول ده ایدلمشدر . لکن هر ملت اوزینی و اوز تیلنی آرتغراق سویه . با خصوص ترقی و تمدنجه پک آله کیتکان و بر برسيله دائمار قابته بولونغان فرانسولر ، انگلیزلر ، نمسه لر و بر درجه گه قدر ایتالیا نلرده شول مشترک تیل اورننه اوز تیللرینی قبول ایتدره سیاری کیله . اوزلری کبک بر ملتنگ تیلینی عمومی ایدوب قبول ایتارگه کونله شه لر . یونانچه ، لاتینچه کبک ایسکی تیللردن بر پرسی قبول ایتارگه اول تیللرننگ چیتن لگی ، بو زمانه غی نرسه لر و اشلرنی افاده ایدوب بتررگه لغت لرننگ یتشماوی وسائر بر طاقم حاللر مانع بولادر . شول سببلی حاضرگی زماننگ ترقیاته متناسب روشده یگی بر تیل یاصاونی مناسب کوروب ، « اسپرانتو » تیلی یاصارغه باشلامشدر . « اسپرانتو » تیلی ننگ لغت و فاعده لری بیک یکل اولوب ، صوگ و قتلرده غایت ترقی ایتمکده در . بو تیلنی اوقوچیلر و اوگره نوچیلر کوندن کون کوبایه . بو تیلده یازلغان اثرلر آرته ، ادبیاتی بابی . خصوصاً غربی آوروپاده بو تیل فوق العاده بر سرعت ایله طارالمقده در . کوبدن دگل ، پاریز دارالفنونی پروفیسور لرندن موسیو « کورری » اسپرانتو تیلی ننگ طبده غی اهمیتی حقنده بر لکسیه اوقودیغی کبی ، « برازیلیا » دن کیلگان پروفیسور « باق گیزیر » هم « برازیلیا و آننگ استقبالی » حقنده اسپرانتو تیلنک بر لکسیه اوقومشدر . دائیمارقه ملکتنه حر بیه نظارتی ننگ امریله عادی صالدا تله غه اسپرانتو تیلی اوگره تیلگه باشلانمش . ساقسونیا حکومتی ننگ پایتختی . اولان « درسد »

تیزرك ميدانگه چغارسونلر ایدی» ديب يازە .
استرخان نڭ « ايدل » غزتهسى مى موزە خاننڭ
فوق العادە كرك بر شى اولديغنى اثبات ايله
برابر مقاله منى عينا كوچرە .

ئە بونى كركسونوب دە سويلى آلماغانلر
ياكە سويلەب دە سوزلرى بزگە ايشتملگانلر
نە قدر در ؟ ....

ميگا بو حقە كىلگان خطلرنڭ بر نيچە سنە
« مى موزە خانە كرك نرسە - اشانامز . لکن
آنى آچوب بولورمى ؟ آڭا نرسە تابلورمى ؟
بزدە آثار عتيقه بارمى ؟ » ديب صوريلر .
كتبخانە آچوب بولغان كېى موزە خانە دە
آچوب بولا . مسلمان جمعيتى كتبخانە آچا ،
شولايوق « مسلمان تاريخ جمعيتى » اوزينه بر
موزە خانە دە آچا آلا (قزان ترقيپرور باى
بتچە لرندن ايکيسى نڭ تاتار تاريخ جمعيتى
آچلسە آڭا بر مڭ صوم اعانە وعدە قىلديقلرى
تلدە يورى . درستيدر ، بلیم . نرسە ايسە
بيک كوب تاييلاچقدر .

موزە خانە لرنڭ نە روشدە اوسدیکلرينى
كورساتور ايچون دنيا نڭ اڭ زور موزەسى
اولان « لوندون » موزە سن كورساتو يتەر .
بوندن ۱۵۰ يىل ايلک لوندون دە بر انگليز
بايى ، اوزندە صافلانغان ۴۰ مڭ سوملىق يازمە
كتاب و کاغدلرنى هم رسملرنى صاقلار ايچون
بر كچکنە گنە يورتك « موزە خانە » آچقان وبونى
تاريخ محبلرندن بر كاميسيه قارامغينه تابشرغان ،
بو كاميسيه موزە خانە گە قارارغە كروچياردن
چيغان اون تينلرگە ، شهر اداره لرندن و خصوصى
آدملر طرفندن بيرلگان اعانە لرگە تورلى
ايسكى نرسە لر جيا باشلاغان . كوب مشهور
آدملر اوزلرينڭ اسملرن خلقغە قالدرو ايچون
بازغان كتابلرن ، دفتلرن ، قزلى نرسە

ملى موزە خانە مز .

« وقت » نڭ اونمش نومرلرينڭ برسندە مى
تاريخمز نڭ احياسى و خلقمزدە مىللى حس نڭ
اوسورى ايچون اڭ كركلى نرسە لرنڭ برى « مى
موزە خانە » آچمقدر ، ديمش ايدم . ظن
ايدرسەم ، - بونى انكار ايتە آلوجى تابلماس .
مين اول مقاله نى يازغان چاغمە : « ايرتە -
رە كدر ئلى . خلق آڭا يتشماگان . شول سببلى
طاوشم صحرادە قالور ، ايشتملاز » ديه قورققان
ايدم . خلقمزدە غى آورلىق ، حسسزلك ، كركنى
ايسابلى ، ايسابله گاننى سويلى و سويله گاننى
اشلى بلماو حقيقتاً هر بر ياڭا اش تكليف ايتو -
چينى قورقتورلىق ، قول سلته تورلك درجە دە در .
لکن قورققانم قدر بولوب بتمادى . بو
اشنڭ وقتى يتكانلىگى ، آنى كركسنگان
وايسابله گان كشىلرنڭ بارلىقى آڭلاشلىدى . بو
مقالە باصيلوب چقار چقماس ، فرغيز صحراسى
اچنە گى بر « قوستاناى » پرىقاشچىغى شادلانا ،
دردلەنە ؛ قولندن كىلگانى - آچيلاچق موزە خانە گە
بر آز مادى ياردم ايله بر آز فرغيز نرسەسى
طابوب يبارە آلو ايدىكىنى وشول خدمتنى
شادلىق ايله اوستينه آلاچغىنى بيان ايتە ؛ بر
قارغالى ملاسى ايسكى نرسە لر ازله ب يورى
باشلى ؛ بلبەى اويازى نڭ بر ياشرك ملاسى :
« مى موزە خانە مزنى كوروب اولو ميسر
بولورمىكاننى ؟ » ديب سورى ؛ يراق چيتادن
بر تاتار : « قزان و اورنبورغ ياشلرى بو اشنى

چرۇب ياتمىقىدا اولان بىۈك جىلدلەرچە ئىثرلىرى، تىلمىزدە چىققان بارچە كىتاب و غزىتەلەر؛ آنلارنىڭ اصل يازمە نىسخەلىرى، ھازىرقى خەلق خادىملار مىزانىڭ و مۇھرىلارمىزانىڭ رىسىم خەت و رىسىملىرى، ايسكى كىيىملەر، ايسكى اوى اسبابى و قوراللىرى، باشقىردە و قىزغىنلىرىنىڭ نىرسەلىرى ھەر بىرى موزە خانە ايجون زور بايلىق تىشكىل ايتە چىكىلدەر .

ئىنسانىيەت ئىتە مەن كە آقچورىن و دىبىردىيەف كىبى آثار عىتىقە مەجلىرى، ھەر بىرى بويونچە سويوب جىغان نىرسەلەرنىڭ اوزلىرى سۆگىندە تارالوب بتوون تىلە مەزلى و باشىندە اىشانچىلى كىشىلەر طورغان مىلى موزە خانەلەردە اوز اسىملىرىنە «بولمىر» آچوب اسىملارنى مۇگىگولك ياد ايتىدروگە قارشى طورماسلىرى .

ھازىرقى مىلى موزە خانە، آچو ايجون اىڭ موافق اورونلار قزان ايلە اورنورغىدەر . چۈنكە بونلارنىڭ ھەر ايكىسىندە تارىخ مەجلىرى و تارىخ جەمئىيەتلىرى باشىندە طورە آلاچىق، آنلارنى يورتە آلاچىق كىشىلەر بار . ھەر ايكىسىندە بايلىق بار؛ ھەر ايكىسىندە آڭكاردن قىزىق طاپوچىلەر بار . مىن قزانلىقلارنىڭ بو ھەقتە تىك ياتمايە چىقىرىنى اىمىد ايتە مەن .

اورنورغىدە مىلى موزە خانە آچوب آنى تىرقى ايتىدروگە امكان بار . بوندىغى *Ученая архивная комиссия* نىڭ رىئىسى دوقتور پاپوف بو تارىخ جەمئىيەتى و موزە خانە نىڭ اوستافىن باساب، تىشقىق ايتىدروگە ياردەملىشورگە و غدە بىردى، تىركىستان، طورغاي اوبلىستى، خەسۇسا اورگىنچ خىرابەلەرنىدە كۆپ يورۇب، ايسكى ئىثرلەر ايلە طانىشقان و تىركىستان آثار عىتىقەسى ھەقتە بىر مۇگىگىتلىك تىك مەھم بىر ئىثر يازغان، اورنورغى گىمىتارىيە نىسى، مەلىمى «قوستانىيە» (اصلى فرانسوزدىر) تانار موزەسى آچىلوغە بىك يىخىشى

و كىيىملەرنى شوڭا بىرىرگە و سىت ايتوب اولەلر ايكىن . ۱۹۰۹ نچى يىل يانوارىندە بو موزە نىڭ آچىلووينە ۱۵۰ يىل تولدى . ھازىر بونىڭ مىلى دىيادە يوق؛ تورلى آدملىر طرفىندەن ھەدىيە ايتلىكان يوز مىليونلار طورغان آثار عىتىقەدن و باشقىدە نىرسەلەردىن طىش آقچە ايلە ساتوب آلغان نىرسەلىرى گىنە ۶۰ مىليون سوملىقىدەر . يالغىز كىتابلىرى غىنە ايكى مىليون جىلدەن آرتىق بولوب يىل سايون ۵۰ مۇگىگى تورلى كىتاب آرتا بارە . بىزدەدە آثار عىتىقە مەجلىرى بار . مالىن، ھەمىن قىزغانىمى ايسكى نىرسە و ئىثر جىيالار . ھەسەن آقچورىن و دىبىردىيەفلەردە گىنە كىتاب، خەسۇسا اوروپادە مطبوع ايسكى اسلام ئىثرى ايلە ايسكى يازما كىتابلار ايتوب بىرلىك توگىل . ھەسەن آقچورىن نىڭ ايسكى آقچە خەسۇسا اسلام آقچەلىرى قوللىكسىيەسى شول قىدەر باي دىرگە؛ اوستىدەن گىنە قاراب بىر و ايجون كونلار كىرك؛ دىيانىڭ ايسكى اسلام آقچەلىرى ايلە اىڭ باي موزە خانەسى اولان پىتربورغىدە غى «ارمىتاز» (كە : مىصر پادىشاھلىرى نىڭ جىيەب كىلىگان ايسكى اسلام ئىثرلىرى و آقچەلىرى ھازىر بونىڭ قولىنە توشىشىدەر) . ھەسەن آقچورىن دە گى ايسكى آقچەلەرنىڭ بىك كۆبىسىنە مالك توگىلدەر . بونىڭ قوللىكسىيەسىندە ھەسەن سەئىدنىڭ اولىگى فرىس آقچەلەردىن باشلاپ *عبد الملك*، *حجاج دورلىرى*، *عرب*، *تىرك*، *مىصر خايفەلىرى* و *تاتار خانلىرى* آقچەلىرى ھەر بىرى دىيورلىك باردەر . قزاننىڭ مەھمىر جىم يونوسىف تولىدە ايسكى و قىمىندار ئىثرلىرى بىك كۆبىدەر؛ «ھەسەن عثمان قانى نامغان» دىيە يورتولگان مەھمىر شىرىف نىڭ بەسۇ كەغدىلىرى، قزان مىسلىمان بايلىرىنىڭ اىمپىراطور آلېكسىاندەر II ايلە بىرگە توشورتكان رىسىملىرى و باشقىدە بىك كۆب نادىر شىلەر بونلار قولىدە . شەھاب ھەسەن نىڭ، آمبارلەردە

چنگانه (جوگی) لرگده بر خیلسی مسلمانلردر.
بخارانگ شمال و شرق طرفلری ترکستان
مسلمانلری، جنوب طرفی افغانستان مسلمانلری
وروسیهلی ترکمانلر، غرب طرفی خیوه مملکت
اسلامیهسی ایله محدوددر. چین و هندستان
هم ایران ایله بغداد مسلمانلریده بخارانگ یراق
توگل کورشیلرندن دیورلکدر.

بخاراده لسان رسمی فارسیجه اولوب،
محکمہ یازولری، دفتر وضبط نامه لر، تذکره لر
فارسیجه یازیلور. شهرده گیلر فارسیجه سویلا-
شورلر. عمومی لسان ایسه اوز بکچه
(چغتایچه) در.

بخارا امیری، کندیسی اوزباک. همده
اوزباکلر تاجیکلر صانچه ایکی مقدار زیاده
بولسه ده، تاجیکی تیل (فرس مغیر) رسمی
لسان اوله رق قبول ایدلمشدر. بو ایسه
تاریخلرده کوردیکنه بنا شرق ترکلرینک (شو
جمله دن ترکستان تورکلری برنچی اورنده)
فارسی املاسینه تقلیدلرندن تدریجی اوله رق
میدانغه چقمشدر، که بیوک ترک ملتی ننگ
تفرقه سینه سبب بر بلاء عظیمدر (۱).

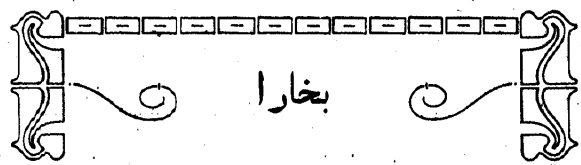
بخاراده اهالی، عمومیت اوزره سنی-
المنه ب اولوب قومیت جهندن: اوزباک،
تاجیک، ترکمان، عرب، ایرانی، فرگیز،
قاره قالپاق، افغانی قسم لرینه آیریلورلر.
مذهب و اعتقاد، عرف و عادات بابلرنده نکاح
و طلاق کبی شیلرده بر برندن آیرمالری یوقدر.
یالکز عرب، فرگیز طائفه لرینک باشقه لرندن
ساج طویلری کبی اسرافاتغه ارتکاب

(۱) اورنی طوغری کلدیکندن شوینیده ایتوب
کیترگه ممکندرکه: بو کونک سمرقنده اصول جدیده
ترتیبی ایله دیه باصلمش مکتب کتابلری فارسی املاغه
تقلید ایدلدیکلرندن اوستکی نظرده فائده، عن اصل
فائدهسز اومتی خطور ایددر. س.

کوز ایله قاری و یاردمله شه چکینی هم اوزنگی
ایسکی نرسه لرندن بر آزینی بوکا هدیه ایته چکینی
میگا سویله دی.

اورنبورغ موزه خانهسی حکومتکی
بولدیغندن، آنده غی هر بر نرسه نی پیتر بورغغه
آلدرتو احتمالی بار. شول سببلی تاریخ محبی
اولان اورنبورغ روسلری اوزلرنده گی ایسکی
اثرلرنی آکا بیررگه فورقا ایدیلر؛ شونلردن
بر نیچه سی میگا، شول نرسه لرن تاتار
موزه سنه بیره چکلرن آگلاندیار. نهایت
Ученая архивная комиссия رئیسسی دوقتور
پاپوف بر مناسبت ایله میگا: «بزنگ موزه مزده
ایکی اوج نسخه لی نرسه لر، خصوصا ایسکی
آچه لر کوب. بزگه آنلرنک بررسی گنه کرک.
اورنمز طغز بولغانلقدن باشقه نسخه لرنی قویا
آلمه ز. شونلردن بر آزن آچیلایق موزه گزگه
بیردرمک ممکن بولور» دیمش ایدی.

شوشی سوزلردن صوگ مین بو اشنگ
میدانغه چیغا آلاچینه اشاندم و اوزاقلامی
وجودکه چغار دیب امیدده ایته من.
ع. فخرالدینی.

اداره چوپنه بر عطف نظر.

ترکستانده، اوشبو زمانغه قدر، آز چوق
استقلالیتلرینی صاقلاب کیلگان کچکنه گنه اسلام
حکومتلرینک بری خیوه، دیگرگی «بخارا»
خانلیغدر. بخارا، برکتلی بر مملکت اولوب
سکنه سی ایکی میلیون یارم قدردر. اوطوز
مک مقدارنده بولور بولماز یهودی و چنگانه
قوملرندن باشقه سی کافه اهل اسلامدر.

ایتموده گنه فرقلری بولسه بولور . بخارا ملکتی ، بو کونده داخل امیر عبدالاحد خان حضرتلری طرفندن «بالاستقلال» اداره ایتولمکده در . حکم اشلرینی ، عسکرینی ، شریعت یوللرینی قارار ، ملکیت اشلرینی یورتور ایچون چیناونیکار امیر طرفندن یارلیک ویرلرک نصب ایدیلورلر . بخارا مأمورلرینی روس چیناونیکلری ایله چاغشدروب بیان ایتمک و آنلرنک لقباری ایله یاد ایدوب کورساتمک بیک چیتوندر . بر جهندن بخارا مأمورلری روس چیناونیکلرینک ۳ - ۵ سی نک خد متلرینی ادا ایدر کبی کورینورلر . دیگر جهندن معلومات ، اهلیت ، کفائت لرنده بیکدیگرلرینه بالکلیه مبابندرلر . روسیه ده خارجیه و مالیه ناظری بولمق ایچون بیک کوب شرطلر وقیدلر واردر ، اما بخاراده بونک ایچون اولک پادشاهلق خدمتنه بولغان یالان آباق بر سارتنک اوزندن عالی اولانلره قوشاماتلر یاصاب ، صیلاولر بیروب درجه اوسدرمکی کفایه در . روسیه ده داخلیه و عدلیه ناظری هم پرقورور بولمق ایچون یاخشینه علم و معرفت صاحبی اولمق لازمدر ، اما بخاراده اوزلری اصولنجه ایسکی حاشیه لرنی ختم کرده اولان بر مدرس شو منصبلره اهلیتلی حساب ایدلور .

قوش بیگی ، الک بیوک مینیستر درجه سنه بولوب ، شولوق خارجیه هم مالیه مینیسترلرینک خدمتلرنده ادا ایدر . بوکا خزینه دن معین تاقسا ایله ژالونیا بیرلماز ، بلکه اوزندن توبان درجه حاکم ارنک فقرادن جیغان «پل» لرینک بر مقداری بونک کیسه طامعانه سینه آغار .

قاضی کلان : - داخلیه و عدلیه مینیستری هم پرقوروردر ؛ شونکله برابر بخاراده گی دوخاونی اشلرنک باشلقی و اداره ایتوچیسینه اولدر .

وقفلرنی اداره ایتمک ، امام و خطیبلر ، مؤذنلر نصب ایتمک و عزل قیلمق ، مدرسلک مرتبه سی ویرمک کبی خدمتلر ؛ طلاق و وراثت ، عصوبت ، عاقله و وصیت دعوالرینی قارامق ، آپیکونلر قویمق بارچه سی قاضی کلان وظیفه سیندر . شو طوغرولرده محکمه لرگه مراجعت ایدرگه مجبور اولان آدملر ، اشلرینی ، قاضی خانه گه واروب حل ایتدرلر . طبیعی بو اشلرده ایشان قاضی نک یاردمینه یتشان ، خادم صورتنده بر نیچه معینلری واردر ؛ آنلر بعضاً قاضی خانه اشاره سی ایله مأذون اوله رق ، زورغنه نزاعلرینه اوز فائده لرینی منتج روشده حکم وحل ایدوب قایتورلر . اوزلرینک دیدکلرنجه : قضا و حکملر شرعی ایسه ده ، غایت ترتیب و انتظامسزدر . بیک کچکنه بولماغان اشلر مفتیلرنک فتوالری ایله حکم ایدلورلر . اون ایکی مفتی فتوا کتابلرینه موافق فتوا بیرلر . آنلرنک فتوالرینی «اعلم» (اگر موافق شریعت ، طوغروسی قاضی خانه گه موافق بولوردای تابسه) مهربینی باصوب آخوندگه بیرر . آخوند مهربینی باصوب قاضی خانه گه قویار . قاضی کلان طرفندن شو حکم قطعی صورتده اعلان ایدیلور . بر اش شو طریقه حکم ایدلسه آرتق اول فسخ ایدلماز ، یا که ناراضیلق ایله یوقاری کوتاریله بیلماز . قاضی خانه حکملری اوستوندن تفتیش ایده چک دها بر اداره منتظمه شرعیه یوقدر . درجه ده قاضی خانه محکمه سندن بیوک محکمه لر بولسه ده آنلرنک یوللری و اشلری بتونلای باشقه در .

«طوبچباش» دیگانلری عسکر باشلقیدر . بخارانک ۱۴۰۰۰ مقدارنده عسکری اولوب ، صالدا تلی ۱۲ یاشندن ۸۰ یاشسنه قدردر . بارچه سی برگه بوتالوب خدمت ایدرلر . یالکز «تیرسکی فرقه» دیگانی زمانچه تعلیم ایدلگان دیب

بلجوان، قاره تاغ، قرشی، چارژوی، قباقلی، قارا کول، بخارا، کرهینه، خطرچی، ضیاءالدین، نور عطاء درلر. بونلر هر قایوسی ۶-۷ تومهن (ژولست) لرگه آبریلورلر.

غوبیرنالرنڭ هر برنده اوز تعبیرلرنجه چارحاکم (چهار حاکم) واردر، که آنلر: بی، قاضی، رئیس، میرشبلردر. «بی» لر ایسه بخاراده گی فوش بیگی گه، قاضیلرده قاضی کلان گه قاریلر. ژولستلرده آقصاللر بولنوب آنلر صحرالرده استفسار طریق ایله حکم ایدرلر. مرجعلری ایسه غوبیرنا «بی» و قاضیلریدرلر. عبدالکریم سعیدوف.

لوندونده مخصوص

مکتبلر

زیب و علم

بز کوزیلر و قولاقیلر مزیده اوقوته آلمی مز. اما انگلیزلر صوقلر، صاگراولر و ضعیف خلقتلی بالالر ایچونده بر چوق مکتبلر آچوب، نیچک بولسه ده بو بیچاره لرنکده دنیاده طورولرینی یگنلشدررگه طریشه لر. حاضرته علمسز کشینڭ دنیاده راحت یوزی کوروی ممکن توکلدر. صوقلر، صاگراولر، عقل یا که بدن جهتنجه ضعیف یاراتلغان، یا که ضعیفلنگان بالالر عمومی مکتبلرگه یوروب اوقی آلمیلر. شول سببلی متمدن انگلیز خلقی بونلرنڭ اوزلرینه مخصوص مکتبلر آچمشلردر.

لوندوندن «مکتب هیئت» نڭ نشر ایتدیگی بر حسابقه بناء، لوندون نڭ اوزنده صوقلرغه مخصوص ۹ مکتب بار. بونلرده ۷ معلم طرفندن ۲۵۱ صوقر بالالر اوقلمقده در.

سوز ایتوب سویلرگه مکندر. صالداتغه اوز تعبیرلرنجه «سرباز» دیلر. سربازلقغه قبول طریق بیگ ینگل؛ کوچدهه ایکی یرلی آدم توبالشوب حکم قارشینه وارسه لرده یا که ایلتولسه لر، خدای بیردی، شونلرنڭ هر ایکاونیده سرباز قیلالر. بر کوزی صوفر یا که بر آیاغی چاتان بولمق سربازلقدن مانع دگلدر. شو سببندرکه بخارانڭ کوندن کون عسکری آرتقمده در.

فوش بیگی، قاضی کلان، طوبیجیباشی، بتون مملکت که اوچکنه، اڭ بیوک درجه لی حاکملردر. بونلر بخارادن باشقه غوبیرنالرده بولنمازلر. بونلردن باشقه زکاتچی (نالوغ جیوچی) اولوب، کروان باشی، یوللر ناظریدر. ودها رئیس، میرشبلر، پروانه چی، میراخور، قاراول بیگی کیبلر واردر که بونلرده اوزلرینه مخصوص بر خیلی اشلرنڭ باشنده یوررلر.

رئیس: قاضی کلانڭ معینی (طاواریش پرقورور) در. هم صحراده گی اشلرنی قاراب آنلرغه حکم ایدوچی میراوازی صودیادر؛ پولیس میسترلک خدمتلرینڭ یارومنیده اول ادا ایدر. فقرانڭ نماز اوقولرینی تیکشروب یورر. بی نمازله جزا ویرر.

میرشبلر، نادزیرانیل و یارم پولیس میسترلک خدمتلرینی ادا ایدر.

آخوند واعلم، بونلرک مهرلری ایله مفتیلرنڭ فتوالری قضاخانه گه آشار.

بونلرنڭ هر قایوسینڭ اوزلرینه مخصوص مسلمانچه مهرلری، دفترلری و نشانلری واردر. لکن هر قایوسینڭ خدمتلری ترتیبسز، اصولسزدر.

بخارا خانلغی بکرمیدن زیاده ایالت (غوبیرنا) لرگه آبریلور. آنلر: حصار،

بر ابتدائی مکتبده بولدوم. بونده هر کون ایکی مک اير و قز بالا درس اوقیلر. بر مکئی اویله گه چاقای، قالغانی اویله دن صوگ، دیمک بر بنا، ایکی بنا اورنینه طوره، یعنی معارف راسخودن کوب چیکلاشدره.

بالالر گیمناستیکا ایله کوب مشغول بولالر؛ هواده کوب اوینیار، شول سببلی بیک طازالر؛ بیتلری - چیرتسهک قانار!

بالالر آیفه ایکی رت ملت مونچهسنه باروب یوونورغه مجبورلر. بو مونچهنک اورطهسنک زور کول؛ شونک یوزه رگه اویره نالر. هر بالا ۸ یاشنه یتکچده مکتبگه باروب اوقورغه مجبوردر. ابتدائی مکتبلر ۸ فلاسلی یعنی ۸ یللق، هر بالا شونک ۶ سن بتروب امتحان طوتارغه تیوشلی. یوقسه جزا قیلنا. شوشی ۸ یل مدتده اسویچ بالاسی مکمل گیمناستیکا و کورهش هنرلرینه هم دیکزده یوزه رگه اویره نه. بر استالیار بولا، باغچه تربیه سن بله. اوستینه روسیه ده گی دورت صنفلی شهر مکتبلرندن (دیمک مدرسه حسینیه نکه فن پروغرامندن) آرتق معلومات خواهه سی بولوب چقا. بونده اوقو - بوشدر.

بالالر درس وقتنده، ططن، فیلسوفلر روشنده جدی اوطره لر؛ وقتنده طریشوب اوقیلر؛ تعطیل وقتنده شول قدر نق شایارالر و قچقرالرکه ایتوب بتررلک توگل. خلفه لر ومدیرلر بار دیب طورمیلر، آنلرغه اعتبارده ایتیلر. خلفه لر اوزلر یه شاگردلرنی شایارودن طیبیلر.

چ چ

لکن، اسویچلیلرنگ بو قدر نق علمگه یابشولرینک بر اوکغایسزلغین بار؛ پچراق اشکه کشی طاہوب بولمی. همه سی ضیالی و بایلر.

۴ ۴

صاگراولر مکتبی ۷ دانه اولوب، بولرده ۵۴۷ شاگرد، ۴۷ معلم بار. عقلغه کیم بالالر ایچون ۸۴ مکتب بار. بولرده ۴،۷۱۰ بالا اوقی، معلملری ۲۶۴ در. بدن جهتنجه غریب بالالر ایچون ۲۶ مکتب بار. بولرده ۲،۰۴۵ بالا اوقی، معلملری ۹۰ قدردر.

س س

آمریقاده هنر و تجارت مکتبلری

شمالی آمریقانک نیویورک ولایتنه مخصوص یگی نظام چغارلغان. بو نظامغه بناء، بر شهر یا که ابتدائی مکتبلی بر محله، اگر اوزلری تلاسه لر ابتدائی مکتب بترگان، یا که ۱۴ یاشینه یتکان بالالر ایچون هنر یا که تجارت مکتبی آچارغه اختیارلیدرلر. شوندی مکتبلی آچارغه تلاوچیلر بولدیسه اوچیلشچنی صاوبت هنر یا که تجارت اهللرندن بر کیکاش قامیسیه سی صایلی، اول قامیسیه معلملر تعیین ایته، پروغرام یاصی، مکتب ایچون بنا و اوقو اسبابلری حاضرلی. اوشبواشلر تمام بولو برلن حکومت اول مکتبنک بتون راسخودینه خزینه دن آفچه بیروب طوره.

* *

اسویچ مکتبلری

روس ژورنالیستلرندن «ژلادیمیر آروف» کوبدن توگل اسویچ ملکتنده سیاعت ایتدی. اسویچنک پادشاهسی ایله نلله نیچه رت کورشکان؛ سرای ده فوناقده بولغان. شوشی کشی اسویچ مکتبلری طوغرنده بیک قزق نرسه لر یازا: اولده، حتی قالارده ده الک شهب یورت مکتب بولوب چقا. مکتبلرگه باروب کرگان اوکغایلی کوزم ایگ الک کیوم نلگچلرینه توشدی. بالالرنک بویینه موافق ایتوب تبه نه نک یاصالغازار. بو - خیرلی فال. مکتب - بالالر ایچون ایکانلکنی کورساته.

ترکستان خلقینه خطاب:

سین ای ملت اویان کوب یاتمه دور اویقوکناریندن
 آچیب کوز بریوله باق قالدیمو دانش بهاریندن؟
 خزان اولمیش یاشیل یفراغار نادانلی ناریندن
 خیاله کیلتور اوتمیش عصرلر اطوار کاریندن
 نیگه چیقماس سین ای ملت دوروب غفلت نی غاریندن

*

بر ایر یوقمو سینی اویقودین اویغاتگوچی ای ملت؟
 توتوب ایگینگ فنون یولینی کورساتگوچی ای ملت؟
 توروب عبرت آل اوتمای وقت کوب یاتگوچی ای ملت!
 ایشیت سوزم فنا دنگیزینه بات گوچی ای ملت!
 نیچون اویغانمیورسین عالینگ فریاد زاریندن؟

*

بو ترکستان ایلی اچمیش جهالت آغوسندن وای!
 کتورمس برده یادینک بو عالم قایغوسندن وای!
 اویانمس دپسه لر باشینه غفلت اویقوسندن وای!
 ایشتمایدور قولاغی بول جهان نی قوقوسندن وای!
 شونینگ چون توشمیش اهل ترک ایمدی اعتباریندن

*

قنی اولده گی اخوت ایله چوخ اتحادیمیز
 قنی یول کورساتوچی عالم اسلامه هادیمیز
 قنی علم فنون دین کوب خبرلیک ترک زادیمیز
 قنی «توران» ایلی دیب نیچه تاریخ لده یادیمیز
 یوقالدى جمله سی جهل نفاق اوتی شراریندن

*

ترقی یولینه یورمیش یوروپا دین سین عبرت آل!
 فنون علم یاپون امیرقا دین سین عبرت آل!
 معیشت نوغریسنده شرق اقصا دین سین عبرت آل!
 باقیب دقت ایله تاریخ دنیا دین سین عبرت آل!
 دیگیل سین برله آنلر اورته سنده فرق باریندن

*

یهودی لریکیلیب سودا ایشینی قولغه آلدیلر
 کموش آلتون لریمیزی بیغوب صندوقغه سالدیلر
 بزنی سودا گریمز علم سزلیک یولده نالدیلر
 یهودی لرغه ایمدی قل بولوب خد منده قالدیلر
 سبب علم آختاروده ایتدیگیمیز شرم عاریندن

*

بوترکستان ده علم استرعه برآباد مکتب یوق
 هنر برله فنون تحصیلی غه استاد مکتب یوق
 معلم یتکورورغه بزله آزاد مکتب یوق
 غنی لر اورته سنده نی اوچون ایجاد مکتب یوق
 مگر چیقدوک مو بزله آدمیت لیک قطاریندن

*

غنی لر اورتامیزده یوق نوگل لیکن حمیت یوق
 فقیرلر حالینه دقت ایتورغه لطف شفقت یوق
 خصومت کوپ ضلالت قانچه بار بزه مروت یوق
 جماعت خیرینه اشلاغوچی برعالی همت یوق
 زمانه محو ایتار بزله قوبه یوق بول قراریندن

*

بزه لازم معارف یولینه جانلر فدا قیلساک
 علوم اصحابی برلان خلقیمیزی آشنا قیلساک
 جهالت برله نادانلیق نی محو ایلاب فنا قیلساک
 چراغ علم برلان کوزلاریمزغه ضیا قیلساک
 یتور مقصوده هرکیم سعی ایله اوز اختیاریندن

*

سین ایندی «ترجمان» علم اهلینی یولینه قربان اول!
 نوتوبان معرفت ایلگین توروب همراه عرفان اول!

کوروب انسان ایشین آنلر کبی عالمده انسان اول!
اگر کیلسه قولینگدن برنه بولسه صاحب احسان اول!
یمانله یخشینی فرق ایلگایلر یادگاریندن

کمینہ فقیر ترجمان بورام بیک دولت شاه یوف

قایدہ باریم؟!..

دنیاڭ آچیلری اوتکان اوزه ککه شول قدر!..
محنت آغوی کروپ باتقان یوره ککه شول قدر!..
درد، بلالری فلکنڭ جانبی ایزگان شول قدر!..
بو طوروشدن یاش کوکل طویغان ویزگان شول قدر!..

***

قایدہ بارسه م ده بلاغه، دردکه طوتولورمن کبک،
نیشله سه م ده، نی گنه فلسه م ده اوتولورمن کبک.
شوم بخت آرتمده کوله گه کبک یورگان کبک،
گل میڭار، کیری تابان، طلسم بلهن اورگان کبک.
یازمشم هر یرده بر آوون قوروب قویغان کبک،
اوقلرن طورلاب، میڭار قاراب بوروب قویغان کبک.

***

فسقه سی: اوشگان یوره ک، صالقون فانم، قورفاق کوکل،
ایندی مین باطر، آرسلاندى، ئلککی ایرتوگل.
ایندی مین هر نرسه، اشکه قالتراب قورقوب قاریم،
بیزره گانمن جمله سندن، قورقه من، قایدہ باریم؟!..
«أ».

زاد و مخاره

«چلك» قريه سندن:

وهاي منهيبنك عقیده و عمللر جهتنجه اولان باشقه اقلريني وانتشارينك تاريخني، اسلام عالمينه اولان تاثيريني ايضاح ايدوب «شورا» ده يازمقكزني رجا ايتمكده مز. زيرا بوني بيلور ايچون لزوم وار!

معروف المسعودي.

«شورا»: - كله چك نوميرلرنك برنده بو طوغروده تفصيلات ويرلور.

«قزالي» دن:

بزم بو طرفده اولان قازاق قارنداشلرمز: «نوغاي ايله بزم قازاق بر طوغمه در. صحابه لر دن انس (رض.ع.) نك ايكي خاتوني اولغان. باي بيچه دن (الوغ خاتون دن) نوغاي وطوقال دن (ياش خاتون دن) قازاق طوغان» ديلر. بونلرنك اوشبو سوزلرينك اصلي وارمى؟ اوشبو طوغروده جواب ايشتور ايچون «شورا» كلگانني كوتوب طورامز.

ع. شمس الدينوف.

«شورا»: - اوشبو مضمونده بر سؤال فرغيز محمود افندي دن ده كامشيدى. اننوغرافيه (علم الانساب) عالمرى طرفندن بويله بر سوز سويلانديكنى كورديكمز وايشتديكمز يوق. تراجم الاصحاب كه دائر اثرلرده يكرمى بيش عدد مقدارنده انس اولسه ده هيچ برى حقنده بويله سوزكه اشارت يوقدر. نوغايلر ايله قازاقلر، انس لر دگل حتى «خزرچ» ايله «اوس» لردن «هاشم» ايله «قريش» لردن مقدم وار ايدى. فقط اول وقتده «توران»، «ترك»، «سيت»،

«غزيه»، «هياطله»، «افتاليت» كبي عمومى اسملر ايله شهرت اولمشلر ايدى. نوغايلر ايله قازاقلرنك بر طوغمه ايديكارى معلوم. فقط «انس» دن دگل بلكه اقوام تركيه دن اولمقلى جهتندن. بو طوغروده كله چك عددلرده شايد معلومات ويرلور.

«غالجات» قريه سندن:

رسول اكرم قبريني زيارت ايتمك فرض، واجب، سنت و مندوب قسملر ينك قايسينه داخلدر؟

علم امير بن عبد القهار.

«شورا»: - سؤالكز صرف دينى بر مسئله در. دينى مسئله لرني مكمل صورتك يازمق مجموعه نك پر و غرام و رخصتنه داخل ايسه ده مقصود اصلى ادبيات كه خدمت ايتمك اولديغندن بويله مسئله لرگه چومارغه قصدمز يوق. مجموعه نك كچوكلكگى هر برينه ده تفصيل ايله كرشمكدن مانعدر. شول قدر ديه بيلورمركه: «مدينه» شهرنده اولنديغى مدت روضه مطهره ني مشروع روشده زيارت ايتمك اش الوغ قربت و اك افضل مندوب ايديكى حقنده علم اهلى آراسنده نزاع يوقدر. اما يراق يرلردن اوشبو قصد ايله سفر ايتمك حقنده خيلى سوزلر وار. شيخان طرفندن روايت ايدلمش: «لاتشد الرحال الا الى ثلثة مساجد مسجد الحرام والمسجد الاقصى ومسجدى هذا» حديث شريفى شرحنده ابن حجر، قسطلاني، نووى طرفندن ويرلمش ايضاحلرنك مجموعه نك بر نتيجه چيفارمق ممكن اولور. بو اثرلر مطبوع اولديغندن شمى هر كس ايچون تحصيلي مكندر. معاصرلرمزدن اولوب ده ۱۳۱۷ تاريخنده وفات ايدن بغداد مفتيسى نعمان الالكوسى «جلاء العينين» نام اثرنك بو طوغروده غايت تفصيل ايله بحث ايلاه شدر. مراجعت

يالكىز، زور ايتوب كورساته طورغان مخصوص آلت لىر بىرلن گننه بونلرنى كوروب بولا . مىقروب نىڭ ضرورسىزلىرى بولسىدە، كوب قسىمى ضررلى ھەمدە فوق العادە دەشتلى صورتدە ضررلى در . بو واق قورتلر توشكان يىرلەردە يوزلر، مگىلر ايله گننه بولمى . ميايارلر يوز مىليارلر ايله سانسىز روشدە كوب بولا . يوغوشلى آورولرنىڭ سىبى اوشبو مىقروبلر ايدىگى فن بويونچە قىلمىش صورتدە اثبات ايدىلمىشدر . مىقروب نە قدر كچىك بولسىدە، ھەر نرسە گە كوچى يتە طورغان انسان بونىڭ قارشوسىدە تامام عاجز قالمىشدر . چاخوتقىلى بىر كىشىنىڭ قايقولى وصارغا يىغان ضعيف چىرەسىنى ، وبا وقتىدە اوراملىرىدە بىرسى آرتىدىن بىرسى كىتكەن جىنازە لىرىنى ، قىرلىك اوستىدە كومىلوب ياتقان مىت لىرىنى ، دىقتىرىت ئىلگە كىتكەن بىر بالانىڭ يورلىك يارىغچ آھ و آھ لىرىنى كوركانىگىز باردىر . مونە شونلر بارسىدە ، كوزگە كورنمى طورغان شول مىقروبلرنىڭ آثار تىخىرىيەسىدەر . بو واق قورتلرنىڭ كوچىلىرى شول قدر كوچىدە ، كى قونلى توپلاردىن ئىللە نە قدر آرتق خرابلىق و دەشت بىرە لىر . آنلر خراب ايتە آلمىغاننى بونلر بىك تىز خراب ايتە لىر . چاخوتقىدە دن بىر يوزىدە ھەر سەنە بىر مىليون قدر كىشى اولە . چىچىك ، قىزاق ، اسقارلاتىن ، سىفلىس و سائر بىك كوب تورلى آورولر ھەر قايسىدە اوشبو قورتلر ئىمەسىدەر .

بو قورتلرنى كىشىلر چىكە آلمى ، يالكىز بونلرغە قارشو موين ايوب كىنە طورە ايدى . بونلرنىڭ آثار تىخىرىيەسىنى كورب دە يىغلى يىغلى تىزودن باشقىچە چارە يوق ايدى . لىكن فن ، علم و انسانلرنىڭ بىمەز ئوكىمىز غىبىرتلىرى آرقەسىدە بونلرغە قارشو بعض چارە لىر كىشى ايدىلدى . بو چارە لىرىنى كىشى ايدىچىلر و جناب دىقنىڭ

ايدىر اولسە كىز استفادە ايلرسىز . (فتح البارى ج ۳ بىت ۴۲ . قىسطلانى ج ۳ بىت ۲۴۰ . نووى ج ۷ بىت ۳۱۶ - ۴۱۵ . جلاء العينين بىت ۳۱۵).

«قزان» شىرىدىن :

اوتكان يىل ۲۱ نچى «شورا» دە «ئىيات الوداع» شام يولنىدە كوستىرلوب «طلع البدر...» شىرى تاويل ايدىلگان ايدى . خالبوكە قاموس صاحىبى «مدىنە» دن «مكە» گە وارلاچق يولنىدە «ئىيات الوداع» تىسمە ايدىلمىش اورن وارلىغىنى ذكر ايتە در . شىر شرف .

«شورا» : - بلى ، قاموس صاحىبى ودع مادەسىدە بويىلە سوز دىيور . فقط بىز بونى قاهوس ناسخلىرى «ئىتە المرار» ايله اشتباھ ايلمىشلردىر ، ظن ايلمىشىدەك .

سىر عالملىرىنىڭ پىشوالرىدىن اولان ابن القىم ، اوزىنىڭ «زاد المعاد» نام كىتابىدە «اشرق البدر...» شىرىنىڭ ھىجرت وقتىدە اوقولمە سىنى «مكە» يولنىدە «ئىيات الوداع» اسملى اورن اولمادىغىنىدە استىناد ايدىر ، ھەم گە نىسبەت وىرر .

اذا قالت حذام فصدقوها

فان القول ما قالت حذام

سۆز

مىقروب

مىقروب نەدر؟

مىقروبلر افراط درجەدە واق قورتلردىر . بونلرنىڭ جىسىملىرى وزورلىقلىرى كوزگە كورنمى .

دیگان نرسه لر هر یرده وهر وقت ده میقروب اثر یدر .
میقروب لرنڭ اڭ زور دشمنی قویاشدر .
بعض بر نوع میقروب لرنڭ قار انغوویوش اورنلرده
وباخصوص یر آستلرنده اونار بیل اولمی طوره لر .
مثلا یوغوشلی خسته لك برلن اولوب یر آستینه
کوملگان حیواننڭ اوستی اون ییلدن صوڭ
آچیلسه شوندن کینه یوغوشلی آورو پیدا بولغانی
بار . اماشولوق میقروب لرنڭ قویاش یاقیتسندک ۲۴
ساعت اچنده هلاک بولالار . عمومیتله قویاش
یاقتیسی ویخشسی صاف هوا ضررلی میقروب لرنڭ
ایچون اڭ زور دشمندرلر . شونڭ ایچونده
انسان قویاش یاقیتسندن و صاف هوا دن ممکن
اولدیغی قدر کوبره ک فائده لزرگه کرک . خصوصا
آرولر ایچون قویاش یاقیتسی و صاف هوا اڭ
بیوک دوادر .

روس اوقوچیلرنڭ بیک توبان درجه ده
ایدیکری آڭلاشیلار . فنی کتابلر ایکیشار اوچار
مڭ گنه باصلمقده ایکن ، اوغریلر ، قاتلر و آنلرنی
ازله ب تابوچیلر حقنده یازغان معناسز و اخلاق
بوزغوج شیرلوق خولمصلر ، نات پینکیرتونلر
یانوار اچنده گنه ۶۰۰ مڭ نسخه باصلمشدر .

گیرمانیانڭ اڭ بیوک ادیب وشعرا سندن
بولغان « گهینه » نڭ طورغان یورقی ، حاضر بر
ایت کیتیدر . بو آدم نمسه ادبیاتن دنیاغه
طانتدیغی حالده نمسه لر بونی یارانمیلر ؛ سببی :
بونڭ یهودی مذهبنده بولووی . دوسسه لدورف
قالاسنده بر آز کشی « گهینه » گه خاطره هیکلی
قویارغه آچه جیغانلر ایکن ، شهر صودی بو
آچه نی « بوزوقلی ایچون جیولغان » دیب
قونفیسکاوات ایتکان . آوروپاده تعصب نه قدر قوتلی !

احسان ایتدیگی عقل و فکرنی شول قدر کیره کلی
اورنغه استعمال ایدوب ، بتون بنی بشرنڭ
دشمنه قارشو قورال تابوچیلر آوروپا عالم لرنڭ یدر .
بونلرنڭ بو کبی مفید و مهم کشفیاتلرندن بتون
جهان ، بتون بنی بشر استفاده ایته . بتون عالم
مدنیت بونلرغه ابدی منتداردر .

میقروب نڭ نه ایدیکی ونه قدر ضرر ویر -
دیگی آڭلاشلمازدن اؤل انسان بونلردن صاقلانمی
وصاقلانا آلمی ایدی . فن سایه سنده بونلر حقندک
. معومات آلتغاچ صاقلانونڭده یوللری آچیلدی .
انسان گاوده سینڭ طشیده اچیده لایعد
ولا یحصی میقروب لرنڭ ایله تولیدر . لکن بوندی
عادی میقروب لرنڭ ضررلی دگل ، بلکه بالعکس
فائده لی و وجودلری لازمدر . آشاغان اچکان
نرسه لرمزنی معده ده ایزره تب آچتوچی و آنی
صییق قامر حالینه کیتروچی نرسه لر میقروب لردر .
تنده گی میقروب لرنڭ بعضیلری طشدن کره
طورغان ضررلی میقروب لرنڭ قارشو طوروب
صوغشله لر . کوبسنجه تنده گیلری طشدن کره
طورغان ضررلیلرینی جیگوب انساننڭ صحت
و حیاتی صاقلیلر . قمز ، سیرکه ، کفیر کبک نرسه
لرنی آچتوچی نرسه لرده میقروب لردر . اون ایله
صونی قاتشدروب ایکمک پشرگانده قامرنی
آچتوچی نرسه لر کینه میقروب لردر . برانگی
دیگان نرسه ده مژ ایدوب طورغان میقروب
اویاسندن عبارتندر . کچکنه برکیسک صیرده ،
براستقان صوده ده میلیارلرچه میقروب لرنڭ وار .
یر آستندن چغاطورغان و انسانلرغه غایت فائده لی
اولان یرکومری ده میقروب لرنڭ اثر یدر . طوفراق
آستلرینه کومیلوب قالغان آغاچلرنی هیچ
آریباینجه طالهاینجه ئلله نیچه شرمڭ یاندن
بیرلی کیمروب ، آچتوب ، قامرلندروب کومر
حالنه کیتروچیلر شول میقروب لردر . آچو و صاصو

اورنندن چققان معلم	۳۰،۰۰۰،۰۰۰
وعالملرگه پېنسىيە بېررگه	
اوز اسمندەگى جمعيت علميەگه	۲۶،۰۰۰،۰۰۰
اوز اسمندەگى جمعيت خيريەگه	۸،۰۰۰،۰۰۰
اسكوتلانديە اونئورېستېتېنە	۳۰،۰۰۰،۰۰۰
پېتسبرغ دە هنر مدرسە سېنە	۲،۰۰۰،۰۰۰
شونانگ موزە سېنە	۴،۰۰۰،۰۰۰
تورلى وقفلرگه	۷۳،۰۰۰،۰۰۰
كشىلرنى ھلاكتدن قوتقار وچىلرغە	۱۰،۰۰۰،۰۰۰
لاھى دە صلح سرايى بنا ايدرگه	۳،۰۰۰،۰۰۰
۲،۰۰۰،۰۰۰ نيويورق دە اينئورېستېتېنە	
شوندای احسانلى كشىلرنى يتوشدرگان	
آمرىقادن هر بر عجبى كوتارگه مېكندر.	

بايلىق

آمرىقا ژورناللرنىڭ دىيادەغى مېلكتلرنىڭ بايلىقلىرى ھقندە قزق بر حساب كورلدى. بو حسابگە كورە: دىيادە اورمان كوبلىگى، نېفت ومعدنلر، ير، آشلىق، آياقلى مال، تىرى يارى، مېخ وامثالى ايلە الكىباي روسيە، نفس امردە الكىفقير بر مېلكتدر. بونىڭ سېبى فقط نادانلىق ۋە ھىزىزلىك گنە. مېلياردلر چە پود نېفت چىقارە چىقىمىشە لىر قازلمى؛ يردن يىلغە اونارى كىرمىشار مېڭ پود آلتون چىقارە مېكەن ايكەن، خلق بوڭا دقت ايتىمى، آفچە طقمى، اصول زراعتنى تۈزەتمى، سېردەگى ۵۰۰ مېليون دىستانىنە اورماننى تىك ياتقرە، آلطاي طاغلرېنە طابا تېمىر يوللر سالنىمى؛ ياڭا فابرىق وزاودلر سالنىمى؛ ايسكىلرن تۈزە تدرمى.

آمرىقا ژورناللرى بايلىق حسابنى بويلە كوسترە لىر:

مېلكت اسىمى	بىتون بايلىغى نېچە سوملىق	جان باشنە كوبيو توشە
انكلترە	۱۳۵ مېليارد	۲۹۶۲ سوم
آمرىقا	۲۳۲	۲۷۳۸

بوندىن اللى يىللر مېقدم پېتربورغنىڭ بر نېچە محررلرى طرفندىن «ادىيات سىرمايەسى» اسمندە بر جمعيت آچىلمىشدر. جمعيتنىڭ مقصدى: محررلرگە مادى ومعنوى ياردم و آنلرنىڭ ھوقوقىنى ھمايە دن عبارتدر.

بو جمعيت شول وقتدىن بېرلى تدرىجا ترقى ايتىمىش و ھىكومت نىڭ قصولرى بونىڭ دوام و ترقىسىنە تامامىلە مانع اولە آلمامىشدر. بو جمعيت ھازىرندە دە بار.

روس محررلرېنىڭ مشھور ركارى ھمەسى بوڭا اعضاءلر. جمعيت قارت و خستە محررلرگە پېنسىيە بېرە، محتاج وقتلرنە مادى ياردم ايتوب طورە. استعدادلى كشىلرگە، نەلر يازارغە وقايدىن مەلومات جىارغە كركلگىنى اوگرەتە.

۱۹۰۸ نچى سنە باشندە بو جمعيتنىڭ ۷۱۰ مېڭ سوم آفچەسى بار ايدى. يىل بويونچە ۲۴۳۰ سوم اعضاءق آفچەسى، ۲۹ مېڭ فائىض، ۱۷ مېڭ سوم نشرىياتدن فائىدە و بر آز اعانەلر ايلە بارىسى ۶۸ مېڭ سوم داخودى بولدى. يىللىق راسخودى ۶۰ مېڭ ۸۰۰ سوم مقدارندە اولوب، بونىڭ ۲۷ مېڭ سومى محررلرگە ياردمدر. ھازىرندە بو جمعيتنىڭ رېئىسى پروفېسسور قارىيف، پراولېنىيە اعضاءلرى: برنچى دوام اعضاءسى نابوكوف، پانتەلەيف و تىركىتېلى علماسندن مشھور رادلوف ھم باشقە لردر.

«كارنىجى» نىڭ احسانلرى

آمرىقا بايلرندىن «كارنىجى» اوزىنىڭ مېليونلرېنى خىر اورنلرغە صرف ايتارگە بېك ياراتادر. آنىڭ ئىلگىگە چە بولغان احسانلرى اوچ يۈز مېليون سومغە ايرىشە در.

احسان ايتكان اورنلرى شونلردر: ۸۴،۰۰۰،۰۰۰ سوم ۱۴۰۰ عدد كىتبخانە آچارغە ۱۶،۰۰۰،۰۰۰ « اونئورېستېت كە

۲،۲۰۰	۶۸	فرانسیه
۲۰۰۰	۱۳	بلجیقا
۲۰۰۰	۱۰	فلمنك
۱۴۰۰	۸۴	گيرمانیا
۸۵۰	۴۰	آوستریا
۷۸۸	۲۶	ایتالیا
۵۶۸	۱۰	اسپانیا
۴۷۰	۷۰	روسیه

اوشبو حسابقه خزینهنگه خصوصی شرکت، جمعیت و آدملرننگه بار سومالری و ملکلری کره در.

—

طالستویدن :

طاشلر .

(تمثیل)

ایکی خاتون بر قارتقه مراجعت ایتدیله . بونلردن بریسی اوزینی زور گناهکار صانی وشوگا دائئا اچی پوشا؛ ایکنیچسی اوزینک بتون عمرینی شریعت که موافق روشه اونکاروب، زور گناهسی بارلغنی بلمی وشونک ایچونده حالندن ممنون ایدی .

قارت بو ایکی خاتوننگ هر ایکیسندن نیچک عمر اونکارولرینی صوراشدی . بریسی کوزلردن یاشلر توگوب اوزینک بیک زور گناهسی بارلغنی (ایری برلن یخشی طورمدیغنی) بیان ایتدی . بو خاتون اوزینک بو گناهسینی شول قدر زور صانی ایدیکه ، یارلقانور دیب امیدده ایدده آلمی ایدی . ایکنیچ خاتون ، قارتغه اوزینک آلائی بلگولی گناهلری بارلغنی هیچ بلمدیگنی سوبلادی .

قارت بو خاتونلرنک برنیچیسینه :

— ای بنده ، سین شول باغچهنگ آرتنه بارده اوزک کوتاره آلفان قدر زورلقده میکاربر طاش کیتیر .

وایکنیچیسنه :

— سینده اوزک کوچک یته آلفان قدر آورلقده میکا طاشلر کیتیر ، لکن سین کیتیرگان طاشلر واق بولسون ، دیدی .

خاتونلر قارتنگ امرینی درحال یرینه کیتردیلر . بریسی زور بر طاش کوتاروب وایکنیچیسده بر قاپچق طولوسی واق طاشلر آلوب کپلیدی .

قارت ، طاشلرنی قاراغاندن صوگ بونلرغه : — ایندی سز ایکیگزده بو طاشلرنی کیرو تمام شول آلفان اورنلرگزغه قویگز ، صوگره اوزگز موند کیلگز ، دیدی .

خاتونلر طاشلرنی کوتاروب کیتدیله . زور طاش آلوب کیلگانی اولگی اورننه ایلندیده ، اولده نیچک ایسه تمام شول روشچه قویوب قارتنگ امرینی یرینه کیتردی واوزی قارت یاننه فایتدی .

قاپچقغه طوتروب واق طاشلر کیتیرگانی قایسی طاشنی قایسی اورندن آلفانلغنی خاطرلی آلمادیغندن ، آنلرنی فایده قویارغهده بلماینچه قارتنگ امرینی یرینه کیتره آلمادی وقاپچق ایله طاشلرینی ینه دن کوتاروب قارتنگ یاننه کیلدی .

قارت بونلرغه خطابا دیدی :

— مونه گناهلرده شولای بولا . سین کیتیرگان طاش نه قدر زور و آور بولسه ده ، سین آنی اولگی اورننه آنسات قویدک . چونکه سین آنی فایدن آلفانکنی ایسکده طوتدک . اما سین کیتیرگان طاشلرکنی اولگی اورنلرینه ایلتوب قویا آلمادک . چونکه سین آنلرنی قای یرلردن آلفانکنی خاطرلی آلمی ایدک . گناهلرده شونک شیکلی در . سین اوزکنک نیندی گناه ایه سی ایکانکنی بلیدک . شونک سببلی کیشیلردن شلته

سوزيلورگه بولاسه، برشى بولماز، چونكه سين بايلغۇ ايله هر يردە اوزيگه وطن طابا آلور ايدك، فقط سينك جزاك دخيده يمانراقدر. صوتيرلانند:

— يوقسه سبرگه مى كوندره چكلر ؟

گنيرال :

— يوق، يوق، سبرگه كيتكان كشى بر وقت قايتا، اما سينك جزاك آغيردر... ايمپراتوريتسه سينك تيركنى اوستكندن قو- پتاروب آلوب چوچيلا ياصارغه امرائيدى... صوتيرلانند بونى ايشتكده هوشى كيدوب يغميله يازدى، توسى اوچدى. ايرنلرى بوروشدى، ساچلرى اوره طوردى وصوك كوچينى جيبوب گنيرال غه :

سين بنم كوب ايكمك طوز يمنى آشاغان بردو- ستمسك، بكا رخصت وير. بن اوزم ايمپراتو- ريتسه حضورينه واروب حالمنى عرض ايتيم. اشناك نصل اولديغنى آكليم، دى.

گنيرال— يوق، بو اولماز. يوقسه بنم اوز باشم كيده چكلر .

صوتيرلانند — اويله ايسه، رخصت وير، بر مکتوب يازوب حالمنى بيلدرهيم. احتمالكه عفو ايدر .

گنيرال — يوق، يوق، رخصت ويره آلدى من. ايدە تيز كيوملرگنى كيونده كيدەلم. فقط صوتيرلانندك قزى ايله كياوى گنيرال نك قارشوسنده تيز چوگوب يالواردقن صكره، بر مکتوب پارارغه مهلت ورخصت ويردى .

گنيرال ريليف صوتيرلانندك مکتوبنى اوزى آلوب كيتدى. لکن ايمپراتوريتسه حضورينه كررگه فورقديغندن غلاونى قوماندو- يوشجى غراف «بروس» غه كيدوب اشناك نيچك ايدىكنى آكلاندى. غراف بروس ايسه،

ايشتك. اوزكناك وجدانك معذب اولدى. توزدك. مونه شونك ايجونده كناهكناك شو- ملغندن قوتولدك. (واق طاشلر كيترگاننه خطابا) اما سين، واق گناهلر ايله گناهلې بولدك، آنلرنى اونوتدك. آنلردن توبه ايتماينچه گنا- هلى عمر كيچررگه كونكدك. باشقه لرنك گنا- هلرينى كوردك. اما اوزك كيتكان صاين اوز گناكه تيره نرهك باتا باردك.

بز هيچ برمز گناهدن خالى توگلمز. اگر توبه ايتماز ايسه ك آخرى هلاكتدر.» .

حكايه

چوچيلا.

(باشى ۴ نچى عددده)

صوتيرلانند، اوزينك ايويى احاطه ايتكان عسكلر اوستينه پوليس ميسترناك بو سوزلرينى ايشتكاج تمام حيران قالوب، چرايى اوچدى، بيتى صاب صارى كيسلدى وتتره مگه باشلاب :

«عجايب بو نه حال؟ نيندى آچو، نيندى قهر، ايمپراتوريتسه بنم خصوصنده التفات وحسن توجهدن باشقه هيچ نرسه ايتديكى يوق ايدى. بنم آكا قارشو، نه قباحتم اولسون! البته آكا بنم حقمده ياكلش آكلانمشلردر. عجا بكا نه كى قهر امر ايتمشدر، يوقسه بنى روسيه دنمى سوره چكلر؟ ... ديه سو- يلانمكده ايدى.

گنيرال ريليف صوتيرلانند، اگر — يوق، غوصودين صوتيرلانند، اگر

ایمپراتوریتسہ صوتیرلانڈنک کیاوینہ ینہ
بردرجہ چین آرتدروب آنلرنی تسلی ایتدی،
وصوتیرلانڈنک اوزینی کورگان صاین کولوب
«چوچیلا» دیهرک مطایبہ ایتہ ایدی.

ف. ک.

۱۱۱

لطائف

۲۰

رسم توشروب کسب ایتمک اولان بر کیمسہنک
اوشبو عملنی تاشلاب طبیبلق ایدرکہ کرشدیکنی
کوردیکنده دیوجانس حکیم: گوزل ایتدک!
صورت و رسم توشرمک اولان خطالرک کوزلرگہ
کورلوب طورلور ایدی، اما طبیبلق ایدووکہ
اولان خطالرک کوزلرگہ کورلماز بلکہ توپراق
آستنک یاشرلور» دیدی.

۲۱

طب معلمی امتحان نیتی ایله اوزی ناک
شاگردندن: «برخستہنی قارارغہ باشلادیغک
اک ایلک نہ کبی حاللرہ دقت ایدہسک؟»
دیہ صورمش. شاگردی ایسہ: «پارہسی
اولوب اولمادیغینہ!» دیہ جواب ویرمشدر.

محرری: رضا الدین بن فخرالدین.
ناشرلری: محمد شا کر و محمد ذاکر رامییفلر.

ریلیفی ناک عقلدن یازدیغنه حکم ایدہرک،
بونک اوزن چفاروب بیاررگہ جائز کورماینچہ
مکتوبنی آلوب ایکسی برلکده ایمپراتو-
ریتسہ حضورینہ کیتدیلر.

غراف بروس، صوتیرلانڈنک مکتوبنی
آلوب کروب، ایمپراتوریتسہگہ حالنی آکلا-
تقاچ واولده مکتوبنی اوقوغاچ:

— آمان یارب! نہ یاپدیگز؟ بونیندی
دیوانه لکدر؟ تیزبول غراف، صوتیرلانڈنک
یورتی تیرہسندگی عسکرنی آکوز وصوتیرلانڈ
غہ بدن سلام سویلهگز، بریاگلشلق اولدیغنی
آکلانگز، بیچاره لر قورقورندن اولمشلدر،
دیدی.

گنیرال ریلیفی ناک ایله صوتیرلانڈ-
نک یورتینہ یباروب آندہغی صالدانلرنی آلد-
دیلر، یاگلشلق اولدیغنی آکلانوب، اوزینہ
ایمپراتوریتسہ دن سلام سویله دیلر وایپرا-
توریتسہ ناک طویغہ کلہ جگنی بیلر وب، کوکلنی
تسکین ایتدیلر.

ایمپراتوریتسہ یقاترینہ، بانکیر صوتیرلانڈ
نک، اوزینہ یغشی برات ہدیہ ایتدیگنی، آنک
اسمنی «صوتیرلانڈ» قویدیغنی، شونی غایت
سودیگنی وشول سوگیلی اتی بوگون اولدیگندن
تیریسنی طوناب شوندن چوچیلا یاسارغہ گنیرال
ریلیفی کہ امر ایتدیگنی غراف بروس کہ سویله-
گاچ نہایت درجہدہ فقہلر ایله کولوشدیلر.

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان علمی وادبی مجموعہدر.

آبونه بدلی: سنہلک ۴، آلتی آیلق ۲ روبلہ ۲۰ کاپک.

«وقت» برلن برگہ آلوچیلرغہ: سنہلک ۷، آلتی آیلق ۳ روبلہ ۸۰ کاپک در.

Адрес: Редакция журнала „ШУРО“ г. Оренбургъ.

اداره دن :

➤ تورانی غه : یگی کتاب ورساله لرنك تقریضلری ژورنال و مجموعه موفوته اداره لرنده یازلمه سی لازم بر اش دگادر . بلکه عرب جریده لرنده ، عرب مجله لرنده انتقاد و تقریضلر کوب وقت اداره طشنده یازلور . شونك ایچون دیکر اولسه ایستدیکر کتاب ورساله حقنده انتقاد یازه بیلورسز . بونك ایچون «شورا» بیتلری هر وقت آچقندر . فقط جواب ویرمک و مناظره ایدشمک لازم کله چک مقاله لرده عاریت اسملر و بعض حرفلر ایله امضا قویمق مناسب اولمادیغندن درست امضا کزنی قویمق شرط اوله چقدر . بیوک بر ضرورت اولمادیغنده امضانی یاشرمک قور قافلر و اور اوزینه امنیتسزک علامتیدر .

➤ فراح الدین افندی گه : آدرسکز آلماشدرلدی .

➤ عبدالرحمن افندی گه : «تیلی ایله فوتورغان ، هر ایکسی بردر !» دیورلر .

➤ ع . سعیدوف گه : ۲۰ نچی فیورالده کوندرمش اولدیغکز مقاله تابشرلدی .

➤ ن . آغینی افندی گه : مقاله کز بوعدکده یتشمدیکی سببلی درج اولمادی . ۶ نچی عدده باصلور .

➤ ق . اگر جی افندی گه : باصلور .

➤ احمد جان افندی گه : مقاله کزنگ هر بری درج اولنورلر .

➤ عبیدالله افندی گه : مقاله کزنی آلمادق ، تکرار کوندررسز .

➤ کوب مکتوبلرده غویبرناو او یازلر یازلمیدر . شول جهتدن یازوچیلری حقنده اشتباه واقع اوله در . اداره و مجموعه گه مکتوب کوندر وچیلر و مقاله یازوچیلر اوزلرینک کامل آدریسلرنی یازمقلری رجا اولنه در .

➤ میان عبدالاول افندی گه «فضائل اسلامیه» نام مقاله کز اوز نوبتی ایله باصلور .

➤ عبدالقیوم افندی گه : «حیات اجتماعیه و آنک توز وکلگی» نام مقاله کز درج اولنور .

➤ ایرجان ایلیجبايوف ایله محمود ژیتبايوف گه : حسینیه مدرسه سینیه اوقور ایچون شا کردلر

یبارر ایدک ، نه کبی شرطلر ایله قبول قیلنه در ؟ ، دیه یازمش مکتوبکز ۷ نینک

مارقه سی ایله حسینیه مدرسه سی اداره سینیه تابشرلدی . مدرسه اداره سی شول مکتوبکز گه

قارشو آدرسکز ایله جواب یازلر .

➤ الله بنده سینیه : «شورا» کوبراک معلملر ،

شا کردلر آراسینیه تارالمقده در ، بونلرنک بانقلر ایله اشلری اولمادیغی معلومدر ، شونک

ایچون « ملی بانقلر » حقنده بو کونه قدر مقاله یازلمادی . مع ما فیه اگرده چیتدن یازوچیلر

اولسه درج اولنور .

➤ خطیب محمد حنفی افندی گه : باصلور .

ایفیدرا قوزمیچ نباتی

قوری سزلاو ، آش باتماو ، قان آزلقدن فائده بیره تورغان بر شفالی نبات بولغانی ایچون بزنگ روسیه ده هم چیت مملکت لرده ده استعمالده در .

بور اورمانندن تامری ، چاچک هم اورقلری ایله برگه جیولمش ایگ یخشی صورتی قاروبقه ده بولنوب قداغی بش صومدر . ایکنچی صورتی اوچ صوم اوچونچی صورتی بر

صومدر . ۱۸۹۶ نچی یلدن بیرلی ایفیدرانی بیروب تورامز ایگ کوب بیرگانمز برنچی صورتدر .

آدریسوز : г. Бузулукъ, Самар. губ. В. Ваганову.

شَرَقْ كَاتَبْخَانَه سِي .
صَاحِبِي : اِحْمَدُ اِسْحَاكُو
اَوْشُقْ شَهْرَه زَنْدَه
نَه يَاسِي ۱۹۰۶ .

اسامى الكتب بوش يبارلور) (اسامى الكتب بوش يبارلور)
بیش صومغه قدر پوچته مارقهسى قبول اولنور .
بر مقدار زاداتکه يبارسه لر زاکازنک قالغانی
نالور ايله يبارلور .
زاداتکه سز نالور يبارلماس .
آدرس : Орскъ, Оренб. губ.
Ахмеду ИСХАКОВУ .

- «شرق کتابخانهسى» مصارفيله غایت مهم اولان اوشبو کتابلر باصلوب چيقدی :
- (۱) «تحریر المرأة یاخود قادینلرنی اسارتدن آزاد ایتو» .
  - (۲) «المرأة الجریده یاخود یاثا قادین» . بو ایکی کتابنک مؤلفی : مشهور قاسم بك امین ، لسانمه ترجمه ایدوچیسى ذاکر افندی القادری . هر ایکی کتاب ۳۵ تین دن . پوچته حقى ۸ تین دن .
  - (۳) «آثار ۱۵ نچی جزء» . رضاء الدین افندی حضرتلرینک مشهور «آثار» نندن اوشبو ۱۵ نچی جزء ايله ایکنچی جلدی تمام اولدی . بیک کوب مشهور ذاتلرنک ترجمه حال لری ايله شایان استفاده فکر وملاحظه لر مندرجدر . مشهور غازى شیخ شمویل (شامل) حضرتلرینک ترجمه حاللری مفصل صورتده ذکر اولنمشدر . بو مناسبت ايله قافقازیه احوالی و روسیه محاربهسى حقنده گوزل معلومات ویرلمشدر . بو جهتدن ، اوشبو ۱۵ نچی جزء «آثار» آیروجه بر اهمیتی حائزدر . حقى ۲۰ تین ، پوچته حقى ۶ تین .
  - (۴) «سومک و اولنمک» عربجه دن لسانمه عبد الباری بطلال (موسى عبدالله) افندی طرفندن ترجمه اولندی . هر کم آکلارلق آچیق تلده یازلمشدر . سومک و اولنمک نک فلسفی ، علمى ، ادبی جهتلى مفصل بیان اولنمشدر . حقى ۴۵ تین ، پوچته حقى ۸ تین .
  - (۵) «مدنیت و اسلام» مشهور فرید وجدی تألیفی اولوب ، ذاکر افندی القادری طرفندن ترجمه اولندی . حقى ۳۰ تین ، پوچته حقى ۶ تین .
  - (۶) «آمریقا فکریلری» رضاء الدین افندی حضرتلری طرفندن ترتیب اولنمشدر . حقى ۱۵ تین ، پوچته حقى ۴ تین .
- اوشبو آلتی کتابنى برلکه آلوچیلر ایکی صوم ۱۰ تین آچه یاکه مارقه یبارسه لر زاکازنوی اولارق یبارلور .
غایت مهم وشایان استفاده اولان اوشبو کتابلر آیروجه توصیه اولنور .